

Oude Delft 50-52

Documentatie voorkamer

1. Kadastrale kaart Oude Delft 50-52.

3. Oude Delft 50-52 vanaf de overkant van de gracht.

2. Omgevingskaart met Oude Delft 50-52 in de rode cirkel.

4. Oude Delft 50-52 in het rood, vanuit het zuidwesten.

Colofon

Object:	Oude Delft 50-52 (D.S.V. Sint Jansbrug)
Adres:	Oude Delft 50-52 2611 CD Delft
Kadastraal:	Gemeente Delft Sectie D, nummer 551 en 552
Monumentnr.:	Rijksmonument: 12070 en 12071
Bouwjaar:	XVI
Eigenaar:	D.S.V. Sint Jansbrug
Gebruik:	Studentenvereniging
Opdrachtgever:	Hogeschool Utrecht (B&R opleiding)
Docent:	Jan van der Hoeve
Studiejaar:	2014-2016
Werkstuk:	Nummer 6, bouwhistorie
Auteur:	ir. E.M. (Eva) Osinga-Dubbelboer
Datum:	10 mei 2016
Formaat:	A4 liggend

Eva Osinga-Dubbelboer
bouwhistoricus en architect

Stadhoudersweg 31d
3038 ED Rotterdam

+31 (0)6 29 39 18 36
eva.osinga@dubbelboer.com

www.eva.osinga.dubbelboer.com

OudeDelft50-52

Documentatie voorkamer

10 mei 2016 - Rotterdam - Eva Osinga-Dubbelboer

Inhoud

Voorwoord	5	H6 Conclusie en advies	39
H1 Context	6	6.1 Conclusie	39
1.1 Bouwgeschiedenis Oude Delft 50-52	6	6.2 Aanbevolen vervolgonderzoek	39
1.2 Bouwgeschiedenis bel-etage Oude Delft 50	7	Bronnen en literatuuropgave	40
H2 Overzicht	10	Illustratieverantwoording	41
2.1 Situering in het pand	10	Bijlagen	42
2.2 Draagconstructie	10	1. Tekeningen	42
2.3 Positie interieuronderdelen	11	2. Overzicht van verbindingen en profielen	50
H3 Bouwgeschiedenis voorkamer	14	3. Kleuronderzoek	54
3.1 Bouwfase 0: <XVIII m	14		
3.2 Bouwfase 1: XVIII m	14		
3.3 Bouwfase 2: XVIII c	14		
3.4 Bouwfase 3: XVIII d	15		
3.5 Bouwfase 4: XIX a	15		
3.6 Bouwfase 5: XIX d	15		
3.7 Bouwfase 6: XIX tot 1996	16		
3.8 Bouwfase 7: 1996	16		
3.9 Faseringstekening	17		
H4 Interieuronderdelen	18		
4.1 Vensters	18		
4.2 Vensterwandbetimmering	20		
4.3 Lambrisering	24		
4.4 Deur naar gang	25		
4.5 Suitedeuren	26		
4.6 Hoekschouw	28		
4.7 Behang	30		
4.8 Vloer	31		
4.9 Plafond	32		
H5 Referenties	34		
5.1 Interieur referenties	34		
5.2 Constructie referenties	37		

Voorwoord

Voor u ligt de documentatie van het interieur van de voorkamer van het pand aan de Oude Delft 50-52 te Delft. Dit onderzoek is onderdeel van het afstuderen van de opleiding Bouwhistorie en Restauratie aan de Hogeschool Utrecht. Het is een vervolg op de bouwhistorische opname van het pand (d.d. 15-12-2015) en de documentatie van de kapconstructie (d.d. 01-03-2016) die eerder werden verricht.

Het doel van dit aanvullende onderzoek is het nauwkeurig tot in detail documenteren van het interieur van de voorkamer van Oude Delft 50. Gezien de beschikbare tijd was het niet mogelijk ook de rest van het interieur op de bel-etage van Oude Delft 50 te onderzoeken.

Voor dit onderzoek is het pand in maart tot en met mei 2016 verscheidene malen bezocht. Het was tijdens dit onderzoek niet mogelijk om destructief onderzoek te verrichten, op het maken van een kleurtrapje na. Bijna al het houtwerk bleek in 1996 kaal gehaald, wat het kleuronderzoek op veel plekken onmogelijk maakte. Deze twee beperkingen hebben het onderzoek bemoeilijkt.

Een belangrijke bron bij dit onderzoek was (daarom) de documentatie van de restauratie van de voorkamer in 1996. Er is toen ook een kleuronderzoek verricht door Pieter de Ruyter in Delft. Dit bedrijf bestaat nog steeds, ze hadden echter geen rapport meer van het kleuronderzoek. Alleen een korte samenvatting en enkele foto's van het onderzoek zijn in de archieven van Jansbrug bewaard gebleven. Ook de rest van de aantekeningen en foto's uit die tijd zijn veel gebruikt, waar het huidige onderzoek te veel beperkt werd.

Rotterdam, 10 mei 2016

Leeswijzer

In hoofdstuk 1 wordt de context van dit onderzoek geschetst. De bouwgeschiedenis van het gehele pand wordt kort beschreven, waarna dieper ingegaan wordt op de bouwgeschiedenis van de bel-etage van Oude Delft 50. In het tweede hoofdstuk wordt een overzicht gegeven van de onderzochte voorkamer.

In hoofdstuk 3 wordt de bouwgeschiedenis van deze voorkamer beschreven, waarna in hoofdstuk 4 elk onderdeel van het interieur apart beschreven, geanalyseerd en geïnterpreteerd wordt.

Hoofdstuk 5 bevat referenties waarmee de verschillende bouwfases van het interieur van de voorkamer worden vergeleken met de Nederlandse interieurgeschiedenis en waarmee de constructiemethodes van het houtwerk extern worden vergeleken. In het laatste hoofdstuk (6) volgt de conclusie en aanbeveling voor nader onderzoek.

Bronvermeldingen in de tekst verwijzen naar de bronnen en literatuuropgave. De bronvermelding van alle afbeeldingen is te vinden in de illustratieverantwoording. Tot slot zijn enkele bijlagen toegevoegd.

H1

Context

In dit hoofdstuk wordt eerst de bouwgeschiedenis van het hele pand zeer beknopt beschreven. Vervolgens wordt meer aandacht besteedt aan de bouwgeschiedenis van de bel-etage (begane grond) van Oude Delft 50. Hier is de voorkamer gelegen die centraal staat in dit onderzoek. De informatie in deze eerste twee paragrafen is afkomstig uit het eerder uitgevoerde bouwhistorisch onderzoek (Osinga 2015).

1.1 Bouwgeschiedenis Oude Delft 50-52

Het pand staat aan één van de hoofdgrachten van Delft en wordt vlak na de stadsbrand van 1536 als brouwerij gebouwd op een kelder die vermoedelijk nog van vóór de stadsbrand dateert. Het pand bestaat uit een hoofdhuis met een dwars zijhuis er aan vast. Het pand bevat een kelder, begane grond, verdieping, zolder en vliering. Later in de 16e eeuw wordt achter het hoofdhuis een laag achterhuis gebouwd.

In de 18e eeuw wordt het pand in twee woningen gesplitst. Vermoedelijk krijgen beide helften een vergelijkbare indeling, maar gespiegeld. Deze indeling bestaat uit een lange gang achter de voordeur die doorloopt tot een achterhuis. Langs deze gang zijn in het voorhuis van voor naar achter een

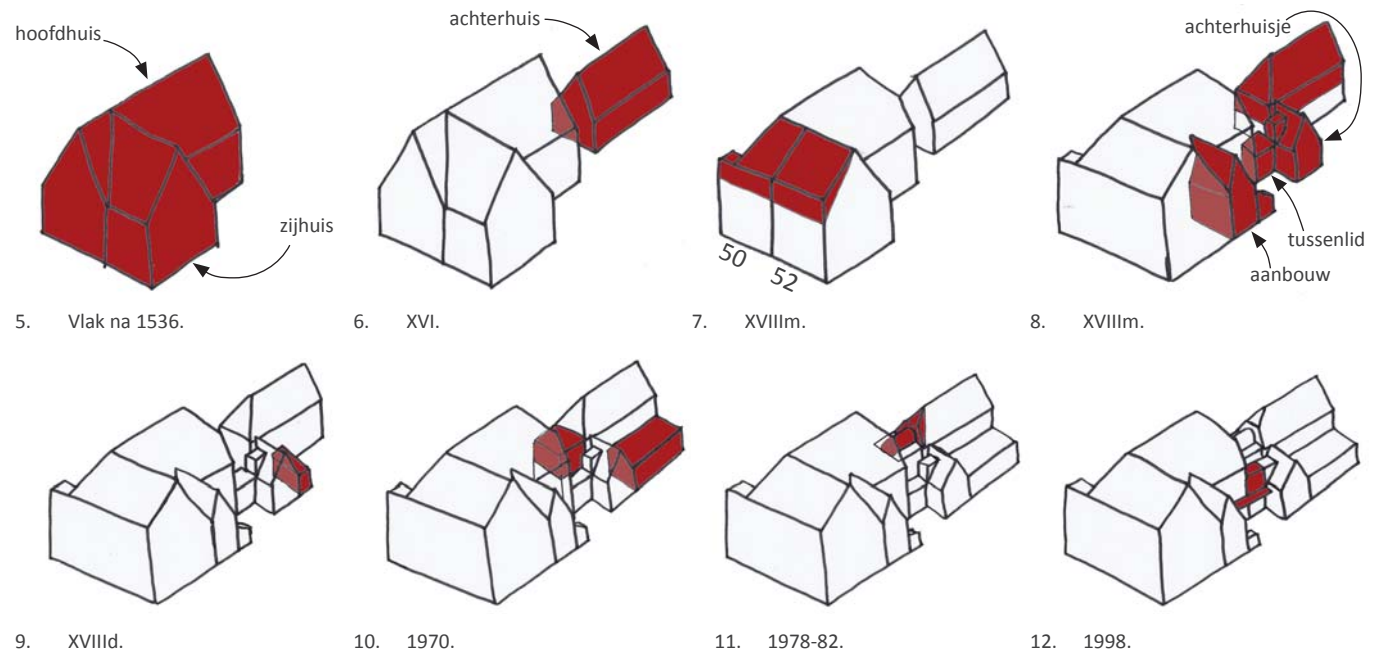
voorkamer, trap/doorgang en een achterkamer aanwezig.

Om dit voor Oude Delft 50 te realiseren worden een aanbouw aan het zijhuis, een achterhuisje en een tussenlid gebouwd. Het achterhuis van Oude Delft 52 wordt opgehoogd. Daarnaast wordt de voorgevel geheel vervangen en opgehoogd, waardoor ook de kapconstructie van Oude Delft 50 (en 52) aangepast moet worden. Tevens wordt het achterhuis met een extra verdieping verhoogd.

In de 19e eeuw wordt de indeling van enkele vensters aangepast en wordt de zoldervloer van Oude Delft 50 grotendeels verhoogd.

In 1956 wordt Oude Delft 52 gekocht door de Delftse Studentenvereniging Sint Jansbrug. De woonhuis indeling op de begane grond wordt geheel verwijderd, er wordt één open ruimte van gemaakt. In 1970 wordt ook de verdieping ingericht als één grote ruimte. De houtconstructie en gevels worden gerestaureerd, de houtconstructie wordt in het zicht gelaten.

Sinds Oude Delft 52 in eigendom is van Jansbrug vinden doorlopend kleine (en soms grote) wijzigingen plaats. Het tussenlid wordt steeds verder uitgebreid, tot het hoofdhuis en achterhuis op alle verdiepingen met elkaar verbonden zijn.

Het achterhuis wordt gerestaureerd, waarbij het schilddak aan de voorkant vervangen wordt door een voorgevel met wolfseind.

Oude Delft 50 blijft al die tijd nog in gebruik als woning. In 1985 wordt ook dit pand gekocht door Jansbrug. Beide panden zijn na ruim twee eeuwen weer in eigendom van één eigenaar. Er worden in de periode daarna slechts twee deuren in de scheidingsmuur gemaakt om beide panden te verbinden. De zalen van de vereniging blijven in Oude Delft 52 gevestigd, terwijl de kantoren en dergelijke ruimtes in Oude Delft 50 worden ondergebracht. De 18e-eeuwse indeling blijft hierdoor behouden.

In de huidige situatie zijn, naast alle 20e-eeuwse afwerkingen en scheidingswandjes, nog twee periodes duidelijk aanwezig in het pand. In Oude Delft 50 is de sfeer van het 18e-eeuwse woonhuis nog te voelen. Terwijl in Oude Delft 52 juist de 16e-eeuwse constructie duidelijk in het zicht is in de grote open ruimtes.

1.2 Bouwgeschiedenis bel-etage Oude Delft 50

Vlak na 1536

Een groot deel van de bel-etage (begane grond) van Oude Delft 50 bevindt zich in het zijhuis en een klein deel bevindt zich in het hoofdhuis. Beide bouwdeelen worden vlak na 1536 gebouwd als één pand. Het is niet bekend hoe de interne indeling op dat moment is. Ook is niet duidelijk hoe de gevelindeling van het pand er in die eerste periode uitziet.

Midden 18e eeuw

In het midden van de 18e eeuw wordt het pand in tweeën gesplitst. Oude Delft 50 gaat als zelfstandig woonhuis verder. Het vloeroppervlak van de bel-etage van Oude Delft 50 wordt vermoedelijk flink uitgebreid. Achter het zijhuis wordt een aanbouw gebouwd en achter het hoofdhuis komen een achterhuisje en tussenlid. Het pand krijgt tevens een nieuwe voorgevel (samen met Oude Delft 52). De voordeuren van beide adressen worden ongeveer in het midden van deze gevel geplaatst. Rechts van de voordeur worden twee 32-ruits schuifvensters (4x4+4x4) aangebracht.

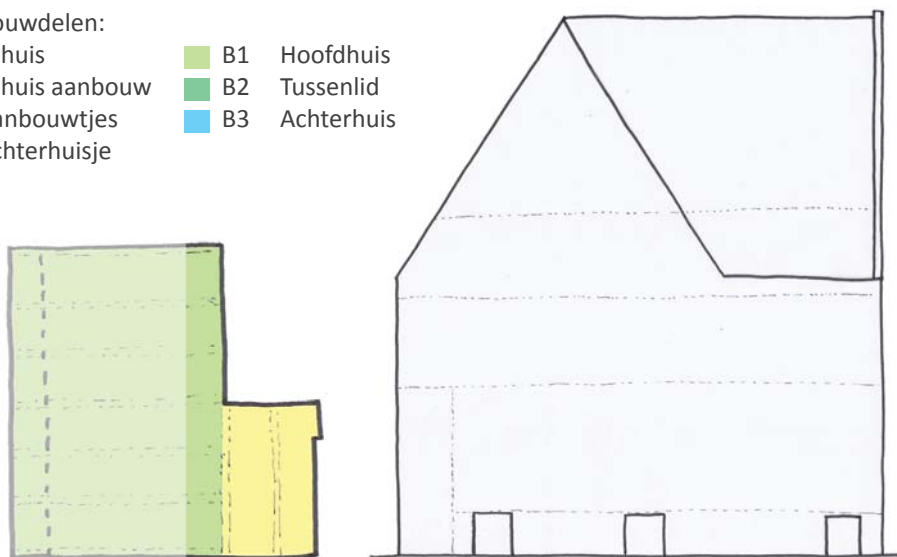
Bij het vervangen van de voorgevel wordt vermoedelijk ook de samengestelde balklaag boven de voorkamer gedraaid. Deze overspant aanvankelijk waarschijnlijk van voorgevel naar achtergevel, zoals ook de kap overspant. In de huidige situatie overspant de moerbalk echter van zijgevel naar scheidingsmuur tussen de twee panden.

Tussen de aanbouw en het achterhuisje ontstaat een kleine binnenplaats. Mogelijk wordt hier al meteen een klein aanbouwtje gemaakt, deze kan echter ook van later datum zijn. Het is niet duidelijk hoe de achtergevel van de aanbouw aan deze binnenplaats er dan uitziet, deze is later gewijzigd. Vanuit de gang naar de binnenplaats zijn in de huidige situatie een deur en venster aanwezig. Beide stammen vermoedelijk uit het midden van de 18e eeuw. Het achterhuisje heeft een venster naar de binnenplaats. Deze stamt vermoedelijk eveneens uit het midden van de 18e eeuw, maar is later vervangen.

Achter de voordeur wordt in Oude Delft 50 een lange gang gemaakt, deze gang bevindt zich grotendeels in het hoofdhuis. Het laatste stuk van de gang bestaat uit het tussenlid dat de verbinding met het achterhuisje maakt. Rechts van deze

Legenda bouwdeelen:

A1	Zijhuis	B1	Hoofdhuis
A2	Zijhuis aanbouw	B2	Tussenlid
A3	Aanbouwtjes	B3	Achterhuis
A4	Achterhuisje		

13. Plattegrond vlak na 1536.

14. Plattegrond en gevels midden 18e eeuw.

gang zijn in het zijhuis een voorkamer en tussenzone met (spil)trap aanwezig. Mogelijk is hier ook al een suitedoorgang tussen de voor- en achterkamer aanwezig. Deze kan echter ook pas aan het eind van de 18e eeuw gemaakt zijn, gelijk met de aanpassingen in het interieur van de voorkamer. In de aanbouw daarachter bevindt zich de achterkamer. In het achterhuisje is de keuken.

De huidige interieurafterwerkingen (of een deel daarvan) in de gang, de voorkamer en de keuken stammen vermoedelijk nog uit deze periode. De interieurafterwerkingen in de tussenzone, de achterkamer en het aanbouwtje zijn later gewijzigd.

Begin 19e eeuw

In het begin van de 19e eeuw worden verschillende ramen in het pand vervangen door empire schuiframen. De ramen in de voorkamer worden vervangen door zes-ruits empire schuiframen (2x2+1x2). De kozijnen en binnenluiken blijven behouden. Het raam vanuit de gang naar de binnenplaats wordt eveneens vervangen door een zes-ruits schuifraam (2x2+1x2).

Van de overige buitenramen en -deuren is niet bekend of ze worden veranderd in het begin van de 19e eeuw, omdat deze in een latere periode (ook) aangepast worden.

Begin 19e eeuw - 1970

Over deze periode is maar weinig bekend. Vermoedelijk wordt er een aanbouwtje met een toilet erin op de binnenplaats gebouwd. Op de kadastrale minuut van 1811-1832 is deze nog niet te zien, maar op een plattegrond die de bestaande toestand van 1956 weergeeft wel.

Deze plattegrond is tevens de oudste plattegrond die de interne indeling laat zien. De eerder aangegeven indeling met gang, voorkamer, tussenzone, achterkamer en keuken in het achterhuisje is hier zichtbaar. De tussenzone bestaat uit een trap aan de kant van de gang met daarnaast een doorgang tussen voor- en achterkamer. Vanuit deze doorgang zijn twee vrij diepe kasten bereikbaar. De voorkamer is in de hoek rechts achter voorzien van een hoekschouw en de achterkamer heeft een schouw in het midden van de rechter wand.

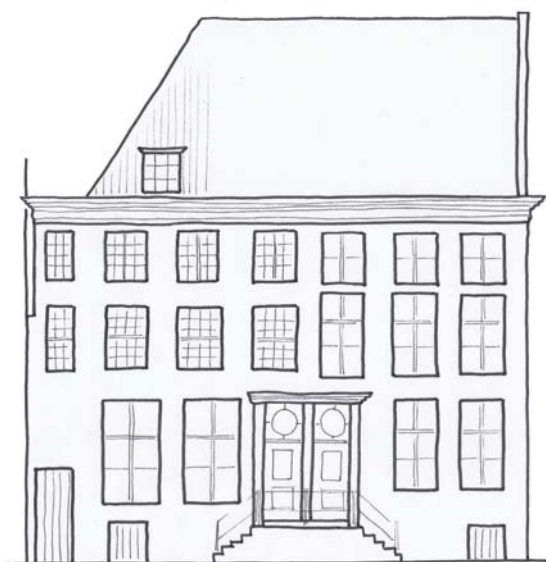
De nieuwe aanbouw met toilet is te bereiken vanuit de gang. De oudere aanbouw rechts heeft een deur vanaf de binnenplaats. In de keuken is een schouw tegen de rechter wand aanwezig en in de hoek links achter is een trap aanwezig naar de zolder van het achterhuisje.

In de 20e eeuw krijgt een aantal ramen in de voorgevel een andere roede-verdeling. Op een foto uit 1964 is te zien dat de vensters van de voorkamer H-ramen bevatten. Het is niet zeker wanneer deze ramen geplaatst zijn.

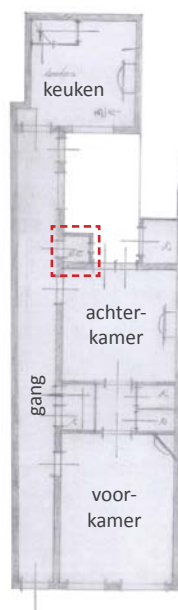
Vermoedelijk worden in deze periode ook dubbel openslaande deuren van de achterkamer naar de binnenplaats gemaakt. Het is niet bekend wanneer deze deuren precies geplaatst zijn en wat er eerder voor deuren/venster aanwezig was.

1970

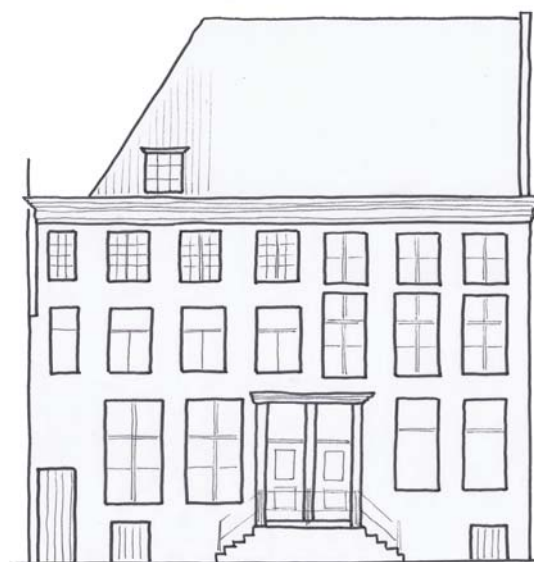
In 1970 is Oude Delft 50 in eigendom van dokter I.D. Johans (Archief RCE). Op de begane grond is zijn dokterspraktijk gevestigd en hij woont op de eerste verdieping en zolder. De voorkamer is in gebruik als wachtruimte en de achterkamer is de spreekkamer. De kasten in de tussenzone zijn verwijderd,

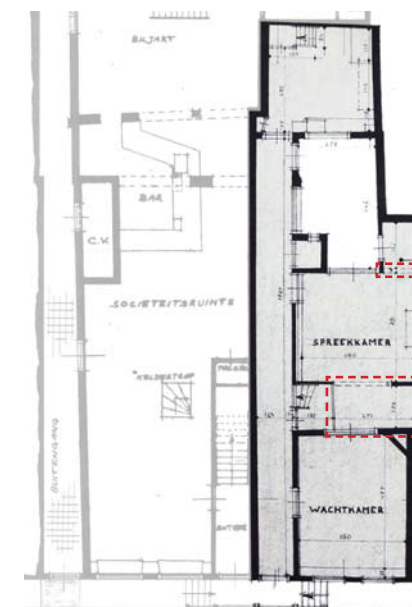
15. Voorgevel begin 19e eeuw.

16. Plattegrond 1956

17. Voorgevel 1964.

18. Plattegrond voor 1970.

op de plattegrond van de nieuwe situatie staat deze ruimte als “onderzoekskamer” vermeld. De muur tussen de spreekkamer en rechter aanbouw is doorgebroken. Het achterhuisje is in gebruik als keuken van de praktijk.

In 1970 laat dokter Johannis zijn praktijk en woonhuis “restaureren” door architect J.J. Raue. Deze architect is op datzelfde moment ook bezig met de restauratie van Oude Delft 52, waar de studentenvereniging Jansbrug dan al gehuisvest is (ArchiefRCE). De voorgevel wordt gezamenlijk gerestaureerd. De meeste ramen worden terug gerestaureerd naar het midden van de 18e eeuw. De empire schuiframen blijven behouden. De H-vensters van de voorkamer worden echter terug gerestaureerd naar empire schuiframen (Bijleveld, et al. 1970). Het is niet duidelijk waarom deze ramen niet terug gerestaureerd worden naar het midden van de 18e eeuw, maar naar het begin van de 19e eeuw.

De gevels aan de binnenplaats worden hersteld. Het gaat hierbij om het metselwerk, pleister- en voegwerk, zonder dat dit verder gespecificeerd wordt. De kozijnen van de deur naar de gang en het raam in de keuken worden geheel vernieuwd. Het kozijn van het raam naar de gang wordt hersteld. Tot

slot wordt de gehele binnenplaats opnieuw geschilderd (ArchiefRCE).

In het achterhuisje wordt de keuken op de begane grond gerestaureerd en opnieuw ingericht. Er wordt een nieuw keukenblok onder het raam geplaatst. De hardstenen vloer wordt met de oude platen opnieuw gelegd. Dit gebeurt ook met een deel van de marmeren vloer in de gang. De deur naar de gang wordt geheel vernieuwd. De trap en boezem worden enkel hersteld (ArchiefRCE).

Het rechter aanbouwtje aan de binnenplaats wordt verbouwd tot douche. Er wordt een deur gemaakt tussen dit aanbouwtje en de achterkamer. De deur tussen het aanbouwtje en de binnenplaats wordt dichtgemetseld (ArchiefRCE). Het is niet bekend of er verder nog interieurfwerkingen worden gewijzigd bij deze restauratie.

1992

In 1985 wordt Oude Delft 50 gekocht door Jansbrug, de studentenvereniging heeft nu zowel Oude Delft 52 als 50 in eigendom. De panden worden intern echter niet direct met elkaar verbonden. Oude Delft 50 wordt gebruikt als

geluidsbuffer voor de burens van Oude Delft 48. Op de begane grond van Oude Delft 50 verandert dan ook niets.

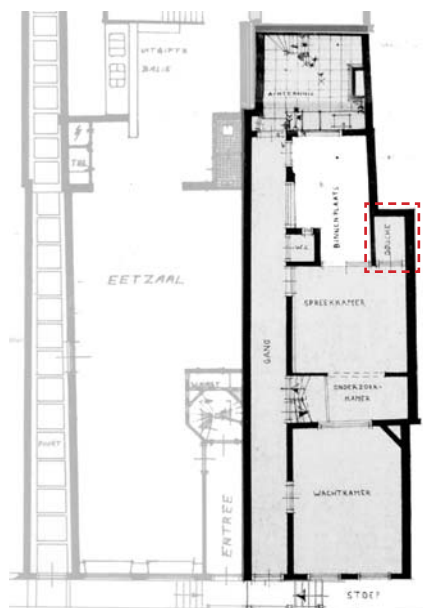
Pas bij een verbouwing in 1992 vinden twee belangrijke veranderingen plaats. Ten eerste wordt de zone tussen de voor- en achterkamer verbouwd. Daarnaast wordt in de keuken een gang afgescheiden en een doorgang naar Oude Delft 52 gemaakt.

In 1989 zijn er al plannen om de tussenzone te verbouwen en hierbij de 18e eeuwse spiltrap te vervangen door een moderne steektrap. Jansbrug krijgt echter geen toestemming van de gemeente. In 1992 wordt deze verbouwing om onduidelijke redenen echter alsnog vergund. De 18e eeuwse spiltrap wordt verwijderd en de doorgang van voor- naar achterkamer wordt dichtgezet. In deze ruimte wordt een trap met twee rechte steken en een tussenbordes aangebracht. De suitedeuren in de voorkamer blijven behouden, maar geven vanaf dan enkel nog toegang tot een ondiepe kast. In de achterkamer is niet meer te zien dat er ooit een doorgang gezeten heeft.

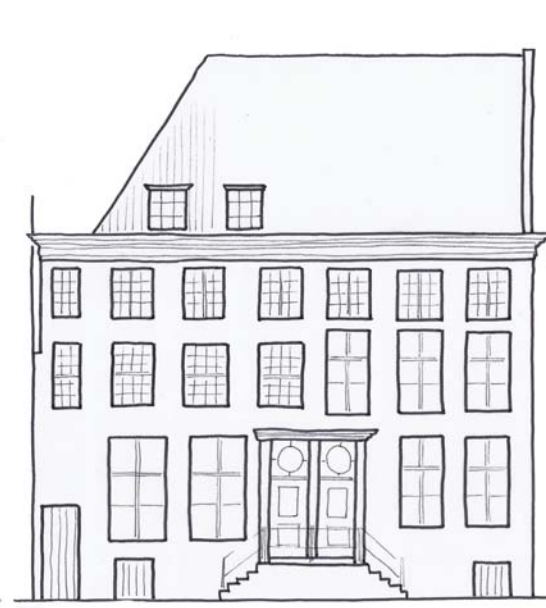
Bij de verbouwing in de keuken wordt een wand geplaatst, waardoor aan de linker kant een gang wordt afgescheiden. Een deur in deze nieuwe wand geeft toegang tot de sterk verkleinde keuken. Vanuit de gang wordt tevens een deur in de scheidingmuur naar Oude Delft 52 gemaakt, deze deur verbindt de beide panden met elkaar op de begane grond.

1996

In 1996 wordt de voorkamer gerestaureerd, zie volgende hoofdstukken. Er vinden geen wijzigingen in de indeling van de plattegrond plaats.

19. Plattegrond na 1970.

20. Voorgevel na 1970.

21. Plattegrond na 1992.

H2

Overzicht

2.1 Situering in het pand

De voorkamer (door de studenten ook wel “het Louvre” genoemd) bevindt zich op de begane grond (bel-etage) van Oude Delft 50. De ruimte ligt aan de straat, rechts naast de gang achter de voordeur. De ruimte is enkel vanuit deze gang bereikbaar. In de voorgevel beslaat de voorkamer de twee vensters direct rechts van de voordeur.

2.2 Draagconstructie

De voorkamer wordt omringd door vier metselwerk wanden. Aan de voorkant bevindt zich de voorgevel, anderhalf steens. De wand tussen de gang en voorkamer is van steens metselwerk. De wand aan de achterkant is halfsteens. De laatste wand is de scheidingsmuur met de burens op Oude Delft 48. Het is niet bekend hoe dik deze muur is.

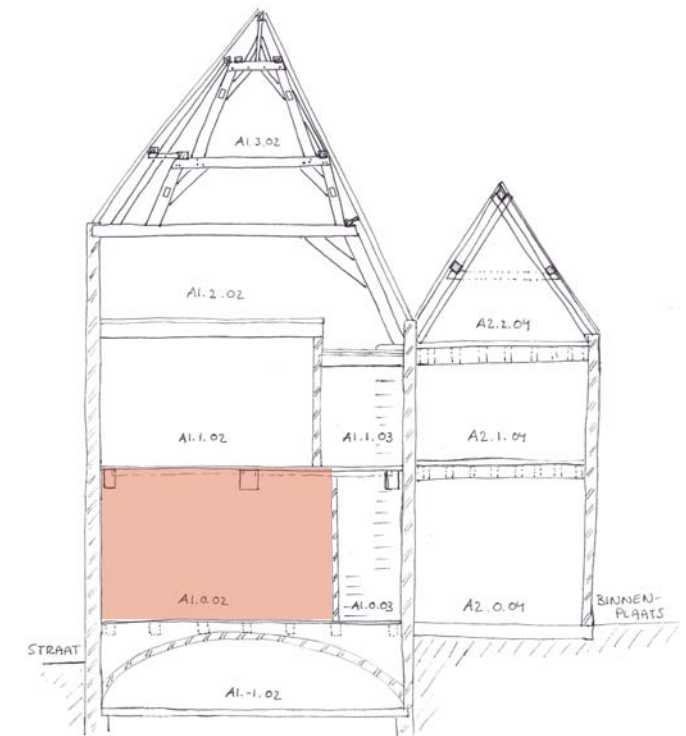
Onder de voorkamer bevindt zich een kelder met gewelf evenwijdig aan de straat, zie doorsnede. Vermoedelijk zijn de zwikken gevuld met zand, dit is in de voorkamer tussen de vloerplanken door te voelen. De vloerplanken liggen op zeven balken die evenwijdig aan de straat liggen en ca. 13cm breed zijn.

De vloerconstructie boven de voorkamer bestaat uit een samengestelde balklaag, met de moerbalk evenwijdig aan de voorgevel. Dit is enkel te zien op foto's van de restauratie uit 1996. Het lijkt of er maar één moerbalk ligt. Deze ligt vermoedelijk in het midden van het zijhuis (voorkamer én trappenhuis). Bij de voorgevel en de voormalige achtergevel van het zijhuis liggen vermoedelijk strijkbalen, al is dit op foto's niet goed te zien. Tussen de strijkbalen en moerbalk liggen kinderbinten, die lijken te zijn ingelaten in de moerbalk (en strijkbalen).

22. Plattegrond 2015.

23. Voorgevel 2015.

24. Doorsnede over bouwdelen A1 en A2 (voorgevel links).

2.3 Positie interieuronderdelen

Op de volgende twee pagina's wordt met tekeningen en foto's een overzicht gegeven van de ruimte en de verschillende vlakken die daarin aanwezig zijn. Deze tekeningen worden in bijlage 1 groter en op schaal weergegeven.

In het volgende hoofdstuk wordt de ruimte niet per vlak beschreven, maar per interieuronderdeel:

- vensters,
- vensterwandbetimmering,
- lambrisering,
- deur naar gang,
- suitedeuren,
- hoekschouw,
- behang,
- vloer,
- plafond.

In deze paragraaf zal elk vlak kort beschreven worden en zal de positie en samenhang van de verschillende interieuronderdelen beschreven worden.

Voorwand

De wand achter de voorgevel (de voorwand) is volledig voorzien van een houten wandbetimmering. In deze wandbetimmering zijn de twee vensters in de voorgevel opgenomen, evenals de bijbehorende binnenluiken met luikkasten en de vensterzitbanken onder de vensters.

Alleen de *vensters* worden apart beschreven. De rest van de betimmering tegen deze wand vormt één geheel en wordt beschreven bij de *vensterwandbetimmering*.

25. Voorwand.

26. Linker wand.

27. Achterwand.

29. Rechter wand.

Linker wand

De linker wand heeft een symmetrische indeling. In het midden bevindt zich de *deur naar de gang*. De wand is voorzien van een *lambrisering* met aan elke kant van de deur een breed en een smal paneel. Boven de lambrisering is *behang* aanwezig.

Achterwand

De *lambrisering* en het *behang* zijn doorgetrokken over de achterwand. In het midden van deze wand zijn *suitedeuren* aanwezig. Doordat de *hoekschouw* rechts een deel van de wand beslaat, lijken de suitedeuren echter niet in het midden te zitten. De suitedeuren geven momenteel enkel nog toegang tot een ondiepe kast. Tot de plaatsing van de nieuwe trap in 1992, verbonden de suitedeuren de voorkamer met de achterkamer.

Rechter wand

De rechter wand is vergelijkbaar met de linker wand. Alleen is er geen deur in deze wand aanwezig, maar wel een risalerend deel in de *lambrisering*. Boven de lambrisering is net als bij de linker wand *behang* aanwezig. De rechter wand is korter door de *hoekschouw*.

Vloer

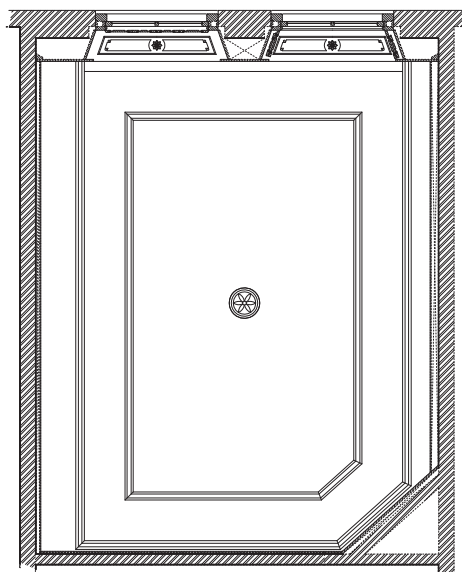
De *vloer* bestaat uit grenen vloerplanken en zal als één geheel beschreven worden. De enige uitzondering hierop is de haardplaat die bij de *hoekschouw* beschreven wordt en niet bij de vloer.

Plafond

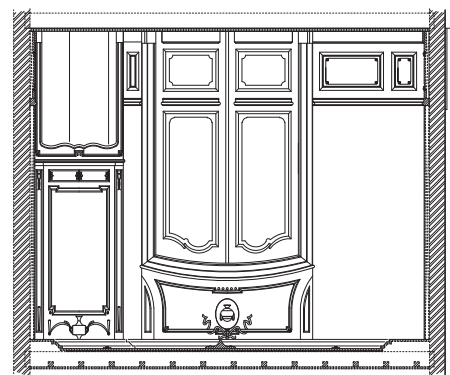
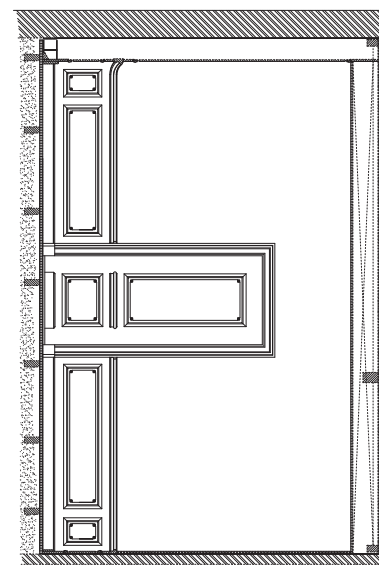
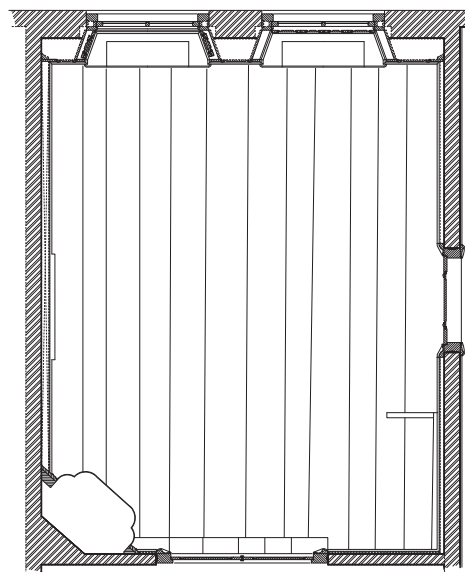
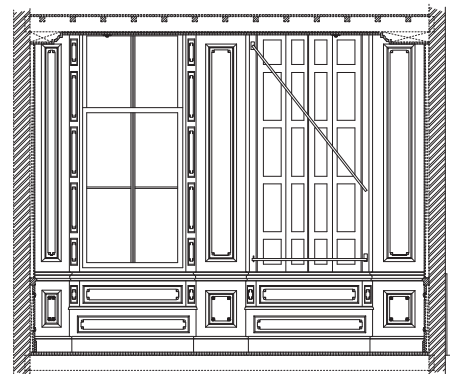
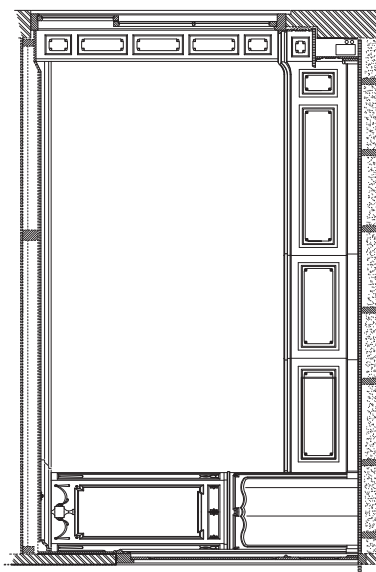
Het *plafond* zal ook als één geheel beschreven worden. De enige uitzondering hierop is de betimmering boven de vensterzitbanken, dit zal bij de *vensterwandbetimmering* beschreven worden.

28. Vloer en plafond.

Let op: het plafond is hier in spiegelbeeld afgebeeld, alsof je er van de onderkant tegenaan kijkt. Deze tekeningen vormen samen een opgevouwen doosje.

31. Tekeningen overzicht voorkamer met foto's.

H3

Bouwgeschiedenis voorkamer

In dit hoofdstuk zijn alle interpretaties uit hoofdstuk 4 samengevoegd in een bouwfasering. Per bouwfase wordt beschreven hoe de kamer er vermoedelijk uitgezien heeft en wat er ten opzichte van de eerdere fase veranderd werd.

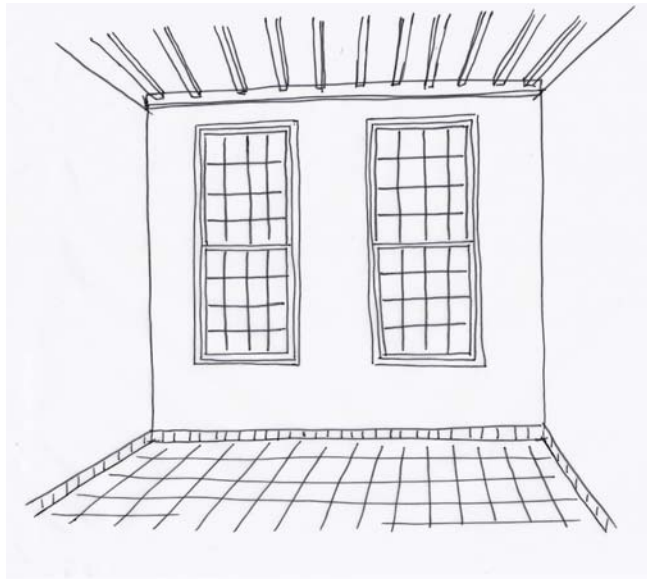
3.1 Bouwfase 0: <XVIII m

Het is niet bekend welke afwerkingen de voorkamer voor het midden van de 18e eeuw had. Vermoedelijk had de ruimte zelfs nog niet zijn huidige vorm.

In het midden van de 18e eeuw is de gehele voorgevel van het pand vervangen. Alle afwerkingen tegen de voorwand stammen dus op z'n vroegst uit het midden van de 18e eeuw. Dit is de enige wand waarbij tijdens het onderzoek achter de huidige afwerklagen gekeken kon worden.

3.2 Bouwfase 1: XVIII m

In het midden van de 18e eeuw krijgt het pand een nieuwe voorgevel en wordt vermoedelijk de samengestelde balklaag gedraaid. De voorkamer krijgt schuiframen met een 4x4+4x4 verdeling en een Haags kokergat voor de gewichten (H4.1).

32. Impressie bouwfase 1.

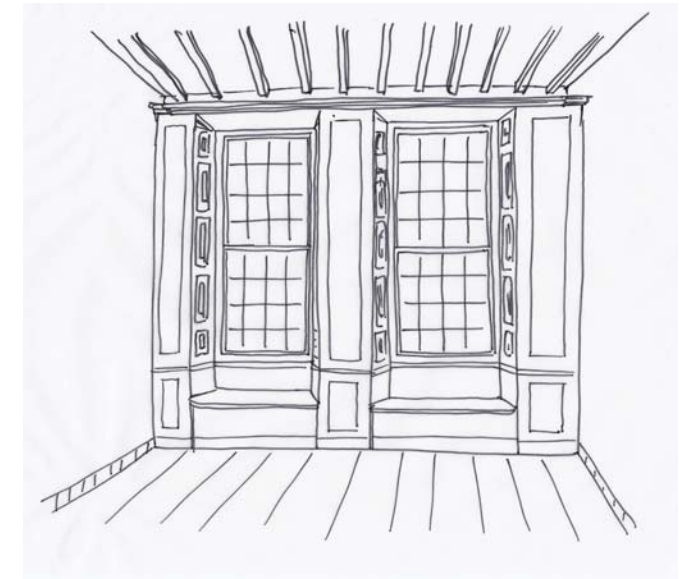
De wanden van de voorkamer worden voorzien van een plint van witjes met daarboven pleisterwerk en er ligt vermoedelijk een steenachtige vloer (H4.8). Het plafond bestaat uit de samengestelde balklaag met ingelaten kinderbinten, daarboven zijn de vloerplanken van de eerste verdieping zichtbaar (H4.9).

Het is niet bekend hoe de toegangsdeur naar de voorkamer er uit ziet. Ook is onduidelijk of er bij deze verbouwing meteen een doorgang vanuit de voorkamer naar de achterkamer wordt gemaakt. De huidige suitedeuren zijn van later (bouwfase 3), maar ze kunnen wel een andere voorganger gehad hebben.

3.3 Bouwfase 2: XVIII c

Op een gegeven moment krijgt de voorkamer een wat luxere uitstraling. Dit gebeurt vermoedelijk in het derde kwart van de 18e eeuw. De steenachtige vloer wordt dan verwijderd en er komen lange grenen vloerplanken voor terug (H4.8).

Tegen de voorwand wordt een vensterwandbetimmering met binnenluiken in luikkasten en vensterzitbanken aangebracht (H4.2). De kussens van de panelen van de

33. Impressie bouwfase 2.

binnenluiken hebben waarschijnlijk rechte hoeken. De panelen van de wandbetimmering bevatten vermoedelijk geen kussens. Hoe de 'panelen' van de vensterzitbanken eruit zagen is niet bekend (H4.2).

Waar de vensterwandbetimmering op de kinderbinten van de samengestelde balklaag aansluit wordt een profiellijst aangebracht, vermoedelijk om de vensterwandbetimmering hiermee af te sluiten aan de bovenkant (H4.2). De vensterwandbetimmering en het plafond hebben in deze bouwphase een groene kleur (H4.2 en 4.9).

De andere drie wanden worden vermoedelijk (nog) niet van een betimmering voorzien. Dat dit met de voorwand wel gebeurt kan te maken hebben met het feit dat dit de enige buitenmuur is, de vensterwandbetimmering kan een maatregel tegen doorslaand vocht zijn. Het is niet bekend hoe de drie wanden er wel uit zien. Het uiterlijk (en de positie) van de toegangsdeur naar de voorkamer is eveneens onbekend. En ook voor deze bouwphase geldt dat het onduidelijk is of er al een doorgang naar de achterkamer was.

3.4 Bouwphase 3: XVIIIId

Aan het einde van de 18e eeuw worden ook de andere drie wanden van de voorkamer van een lambrisering voorzien. Deze lambrisering is echter lager dan die van de al aanwezige vensterwandbetimmering (H4.3). Om de vensterwandbetimmering en lambrisering beter op elkaar te laten aansluiten worden de kussens van de binnenluiken ingehakt zodat insnoeringen ontstaan waar knopjes of rozetjes in geplaatst worden (H4.2). Op de panelen van de wandbetimmering (en vensterzitbanken) worden kussens en rozetjes/knopjes gespijkerd. Boven de lambrisering wordt vermoedelijk een wandbespanning aangebracht (H4.7).

In deze lambrisering worden de toegangsdeur vanuit de gang, de suitedeuren naar de achterkamer en een hoekschouw opgenomen. De suitedeuren en hoekschouw worden vormgegeven in de Lodewijk XVI stijl (H4.4, 4.5 en 4.6).

Alle houten interieuronderdelen hebben in deze bouwphase een licht bruin gele kleur, mogelijk is dit een houtimitatie (H4.2). De schoorsteenmantel wordt voorzien van een zwarte marmerimitatie met witte vlekjes (H4.6).

Tegen de samengestelde balklaag worden rinkelkasten

aangebracht ten behoeve van een stucplafond. Dit stucplafond bestaat uit een middendeel met lagere randen aan de zijkanten. De invulling van het middendeel is onbekend (H4.9).

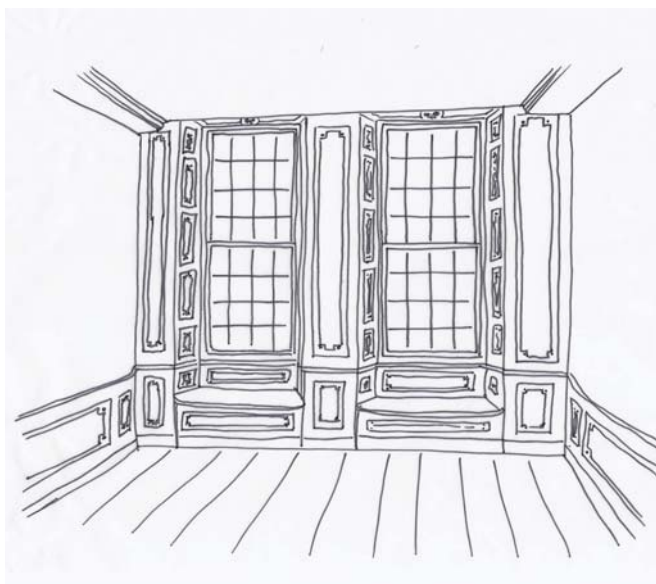
3.5 Bouwphase 4: XIXa

De 32-ruits schuiframen worden vervangen door 6-ruits empire schuiframen. De hoogte van de wisseldorpel wordt hiervoor aangepast (H4.1).

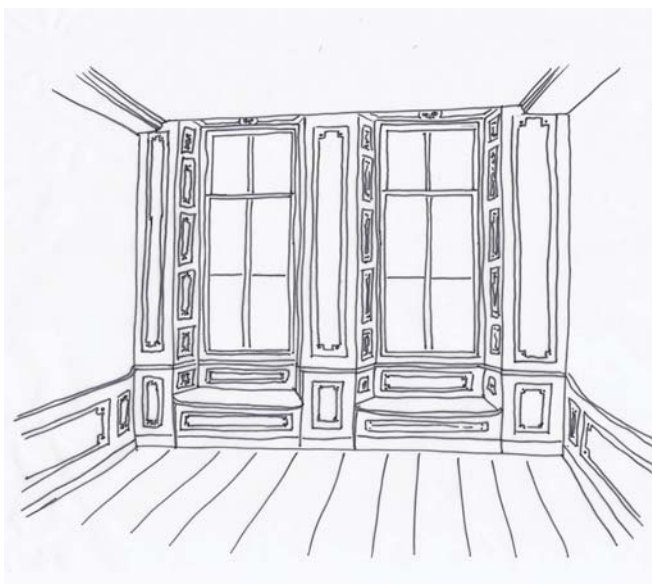
3.6 Bouwphase 5: XIXd

In het vierde kwart van de 19e eeuw worden mogelijk pas de perklijst en het middenornament aangebracht (H4.9). (Dit is een conclusie uit het kleuronderzoek uit 1996 die daar niet beargumenteerd wordt en in het huidige onderzoek niet gecontroleerd kon worden).

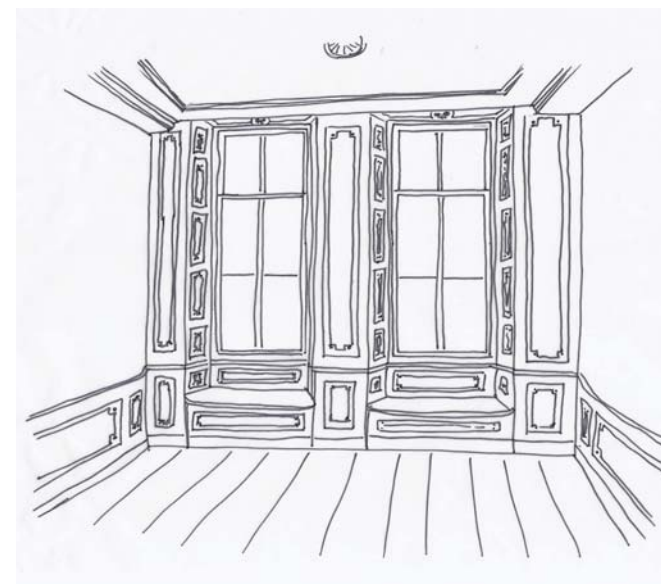
Vermoedelijk wordt er gelijktijdig met het aanbrengen van het middenornament gasverlichting aangebracht via een gasleiding in het midden van dit ornament (H4.9).

34. Impressie bouwphase 3.

35. Impressie bouwphase 4.

36. Impressie bouwphase 5.

3.7 Bouwfase 6: XIX tot 1996

Van een aantal elementen en afwerkingen die in de bestaande toestand van 1996 aanwezig zijn is niet bekend wanneer deze geplaatst/aangepast worden.

In de eerste helft van de 20e eeuw worden de empire schuiframen vervangen door H-vensters. Bij de restauratie van 1970 worden de empire schuiframen terug gebracht.

Over de grenen vloer wordt eerst een egalisatielaag met daarover hardboardplaten aangebracht, waarover marmoleum wordt gelegd. Later wordt hier overheen een laag vinyl gelegd. Beide vloerafwerkingen stammen uit de 20e eeuw (H4.8).

Aan de vensterwandbetimmering, de lambrisering en de deur naar de gang is vermoedelijk niets veranderd. Voor de vensterzitbanken worden in de tweede helft van de 20e eeuw radiatoren aangebracht (H4.2).

De schouw wordt voorzien van een mantelplaat met consoles, de stookopening wordt dichtgemetseld en het schouwstuk krijgt een andere omlijsting. Het is niet bekend wanneer deze veranderingen plaats vinden (H4.6).

De betimmeringen hebben bij de start van de restauratie een witte kleur, met grijzige bossingen. De schouw is wit.

37. Foto eind bouwfase 6, 1996.

3.8 Bouwfase 7: 1996

In 1996 wordt de voorkamer gerestaureerd. Alle vloeren worden tot de grenen vloer verwijderd (H4.8). Het houtwerk wordt waar nodig hersteld. Boven de lambrisering wordt een historiserend behang aangebracht op gipsplaten (H4.7). De radiatoren voor de vensterzitbanken worden verwijderd, er worden nieuwe convectoren in de vensterzitbanken aangebracht (H4.2).

De mantelplaat met consoles worden weer verwijderd, de stookopening wordt opengebroken en de omlijsting van het schouwstuk wordt gereconstrueerd (H4.6). Het stucplafond raakt beschadigd en moet verwijderd worden. De vorm wordt gereconstrueerd in het huidige plafond (H4.9).

Alle verflagen worden van het hout verwijderd. Er wordt een gele kleur, met groenige accenten aangebracht. De schouw wordt zwart geschilderd.

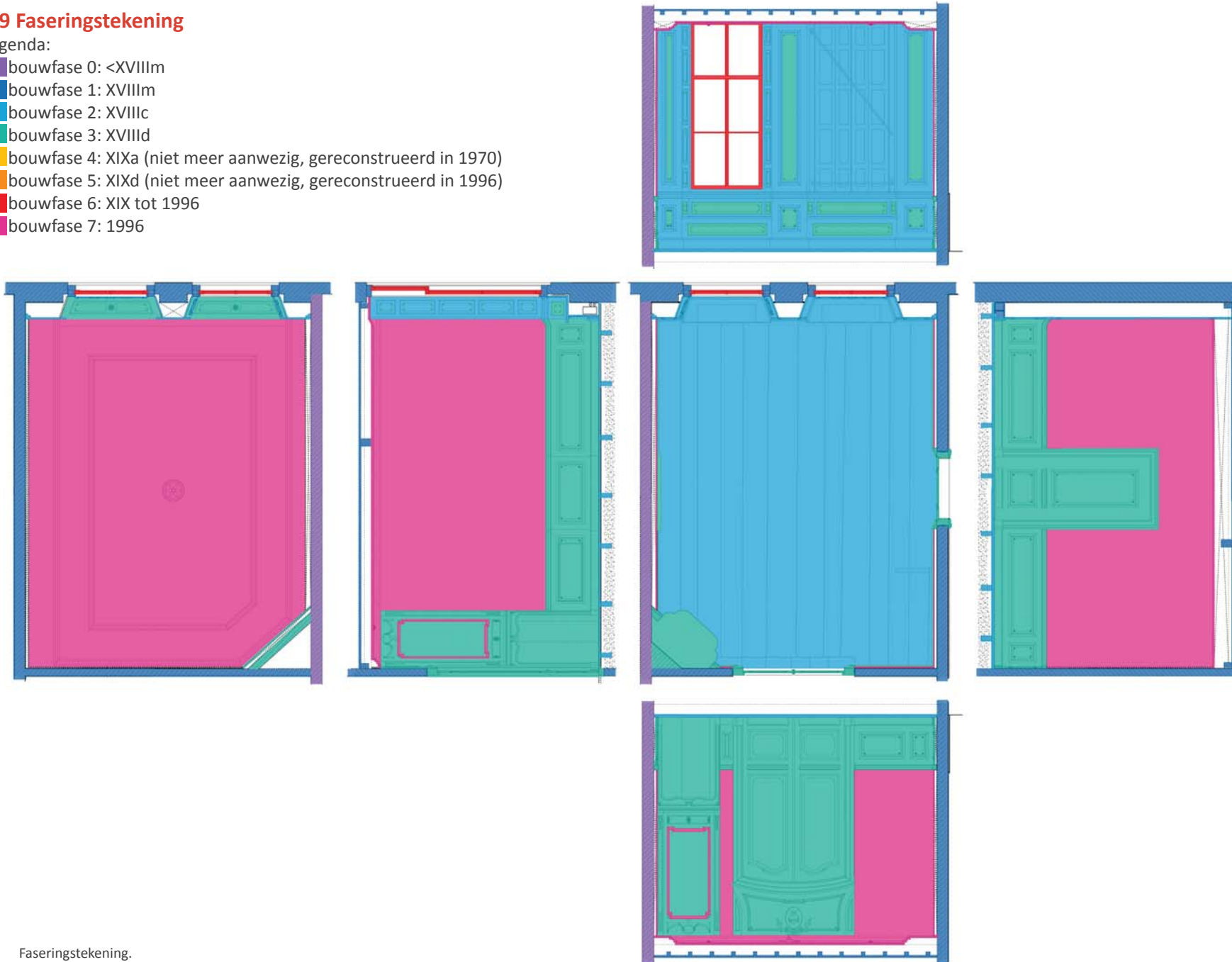

38. Foto huidige situatie, 2016.

3.9 Faseringstekening

Legenda:

- bouwfase 0: <XVIII m
- bouwfase 1: XVIII m
- bouwfase 2: XVIII c
- bouwfase 3: XVIII d
- bouwfase 4: XIX a (niet meer aanwezig, gereconstrueerd in 1970)
- bouwfase 5: XIX d (niet meer aanwezig, gereconstrueerd in 1996)
- bouwfase 6: XIX tot 1996
- bouwfase 7: 1996

H4

Interieuronderdelen

In dit hoofdstuk wordt elk interieuronderdeel afzonderlijk beschreven, geanalyseerd en geïnterpreteerd. Eerst wordt het onderdeel kort beschreven. Vervolgens komen de materialisatie en constructie, stijl en profilering aan bod. In bijlage 2 is een overzicht te vinden van alle aangetroffen constructies en profielen.

Daarna volgt (indien van toepassing) het kleuronderzoek en tot slot de interpretatie van alle gegevens. Elke paragraaf is op deze manier opgebouwd.

4.1 Vensters

De twee vensters in de voorgevel bevatten schuiframen met een zes-ruits (2x2+1x2) verdeling. Het onderraam schuift omhoog, het bovenraam is vast. Het zijn empire schuiframen met een dikke verticale stijl/roede in het midden. De horizontale roeden zijn een stuk slanker uitgevoerd.

Materialisatie en constructie

De kozijnen bestaan uit een houten boven- en onderdorpel

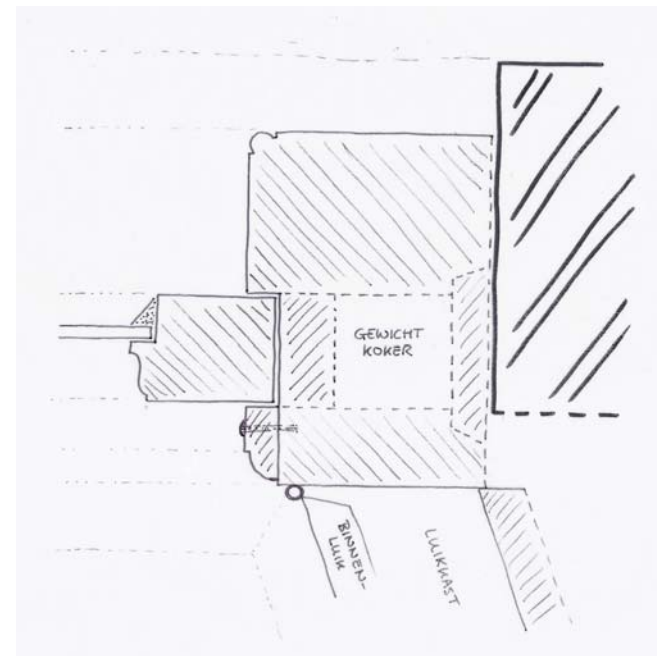
40. Venster van buiten en van binnen.

met daartussen twee houten stijlen. De bovendorpel bevat oren waarmee het kozijn in het metselwerk van de voorgevel is verankerd. Bij de onderdorpel lijken deze te ontbreken, al is dit slecht zichtbaar. De verticale stijlen steken met pennen in de boven- en onderdorpel en zijn bevestigd met houten nagels, één op elke hoek.

De stijlen zijn niet massief, maar bevatten een koker voor de gewichten van het schuifraam. Het betreft vermoedelijk een Haagse koker, aan de kamerzijde is namelijk geen belegstuk zichtbaar, zie H5.2

Om het gewicht en de touwen te kunnen vervangen zou er in de sponning van het raam een stopstuk aanwezig moeten zijn, zie H5.2. Het was echter niet mogelijk de ramen ver genoeg te openen om dit te controleren. Bij de Haagse koker is in de dagzijde aan de binnenkant vaak een leilat met een belegschroef bevestigd, zie H5.2. Deze is duidelijk te zien bij de ramen van de voorkamer.

Bij het rechter raam zijn de katrollen nog zichtbaar, maar zijn geen touwen meer aanwezig. Bij het linker raam is het rechter touw gebroken, maar hangt nog wel uit de

41. Doorsnede van kozijn stijl (Haagse koker) en raam.

gewichtkoker. Aan de linker kant zijn zowel de katrol als het touw nog aanwezig. In beide kozijnen is aan beide kanten een krimpnaad te zien halverwege het kozijn. Deze krimpnaad volgt de vorm van het bovenraam, maar bevindt zich lager.

De ramen zijn opgebouwd uit een onder- en bovenregel met twee stijlen en een middenstijl ertussen. De ramen zijn eveneens verbonden met pen-gat verbindingen en houten nageltjes. Het onderraam is halverwege nog voorzien van een horizontale roede. In de ramen zit enkel glas, dat van buiten geplaatst is en met stopverf is vastgezet.

Stijl en profilering

De kozijnen zijn aan de binnenkant van een duivenjagerprofiel voorzien. Aan de buitenkant zijn de randen van de verticale stijlen en de bovendorpel voorzien van een kraalprofiel.

De ramen en roeden hebben een ojief profiel met bandjes. De verdikte middenstijl, kenmerkend voor empirevensters, heeft een profiel met drie bollingen op een rij.

42. Raamspanning, met soort belegstuk in dagkant.

Kleuronderzoek

De kozijnen en ramen zijn bij de restauratie van 1996 kaal gehaald en konden daarom niet kleurhistorisch onderzocht worden. Dit is voor de restauratie van 1996 ook niet gebeurd.

Interpretatie

Er is nog maar weinig onderzoek gedaan naar de ontwikkeling van kozijnconstructies met gewichtkoker bij schuiframen (Enderman 2012). Het is daarom moeilijk om de schuiframen aan de hand hiervan te dateren. De vroegst bekende kozijnen met een Haagse koker dateren uit het midden van de 18e eeuw en komen vooral in Holland voor (Enderman 2012). Dit sluit ook aan bij de datering van de voorgevel van Oude Delft 50-52.

De verdeling van de binnenluiken, zie H3.2, sluit niet aan bij de verdeling van de ramen, dit geeft aan dat de ramen en luiken niet uit dezelfde periode stammen. Bij de binnenluiken paste een roedeverdeling van vier ruitjes op een rij (vier slagblinden op een rij) en acht ruitjes boven elkaar (paneelverdeling in achten).

43. Constructie van raam en kozijn.

In het kozijn is halverwege een krimpnaad te zien. De wisseldorpel zal dus op deze plek gezeten hebben. Dit geeft aan dat er vermoedelijk ramen met een 4x4+4x4 verdeling hebben gezeten. Dit sluit eveneens aan bij de datering van de voorgevel in het midden van de 18e eeuw.

De vorm van de huidige zes-ruits verdeling en de empire ramen stammen vermoedelijk uit het begin van de 19e eeuw. Deze werden in de eerste helft van de 20e eeuw echter vervangen (of aangepast) door H-vensters. Bij de restauratie van 1970 zijn de huidige ramen terug geplaatst. De fysieke ramen stammen vermoedelijk dus pas uit 1970, maar de vorm is die van de ramen uit het begin van de 19e eeuw.

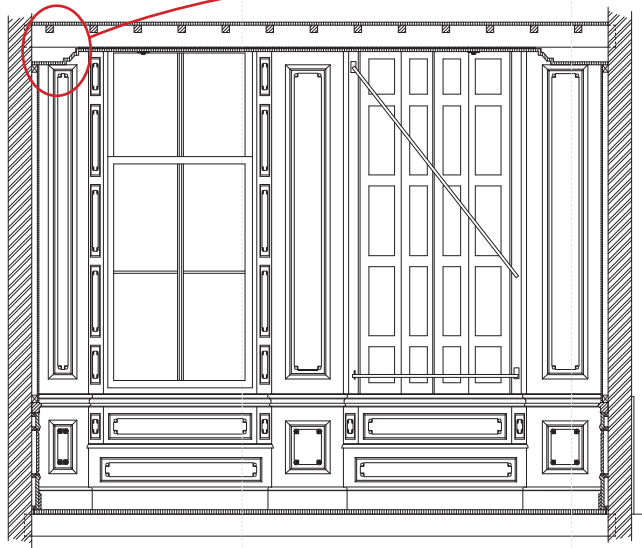
44. Krimpnaad halverwege kozijn.

4.2 Vensterwandbetimmering

De vensterwandbetimmering van de voorgevel is om de twee vensters heen aangebracht en bestaat uit een betimmering van vloer tot plafond, waarin binnenluiken met luikkasten en vensterzitbanken zijn opgenomen.

De wandbetimmering is voorzien van een doorlopende plint. Net onder de vensters is een sterk geprofileerde lijst aanwezig die over de hele wand doorloopt. Op de penant en op de muurvlakken aan weerszijde van de vensters zijn panelen aanwezig: een klein paneel onder de profiellijst en daarboven een zeer langwerpig paneel dat bijna tot het plafond doorloopt.

Boven het paneel van de penant is een rechthoekig plaatje te zien met een ijzeren lus erin. Het is niet duidelijk waar deze voor dient. Toen in 1996 de verlaagde zijkanten van het plafond werden verwijderd, werd duidelijk dat de panelen aan weerszijde van de vensters oorspronkelijk iets hoger waren (gele lijnen in afb. 46) dan tegenwoordig (blauwe lijnen in afb. 46). Het stukje dat ze hoger waren komt overeen met het plaatje boven het paneel van de penant.

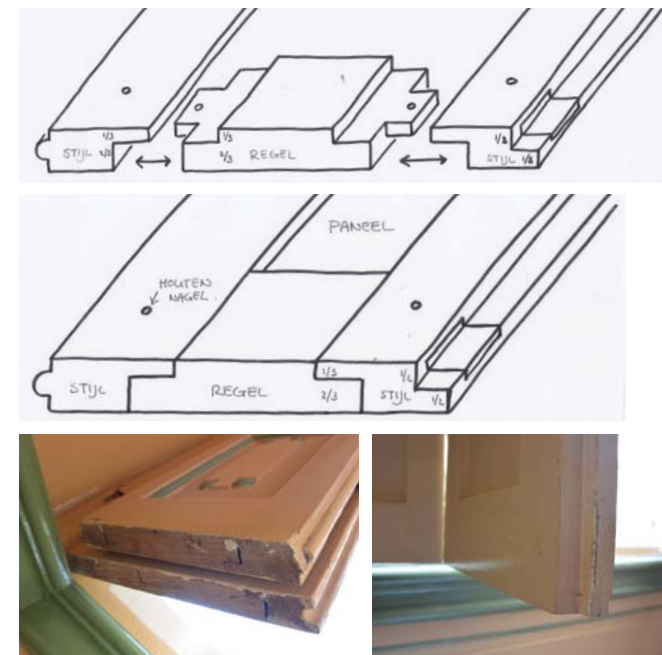
45. Tekening huidige vensterwandbetimmering.

46. Boven stucplafond 1996.

47. Naden nog zichtbaar.

48. Constructie binnenluiken.

Tegen de kinderbinten is op de foto uit 1996 een sierlijst te zien. Deze bevindt zich geheel boven het huidige plafond en is in de huidige situatie niet zichtbaar. De betimmering, panelen, sierlijst en kinderbinten zijn boven het plafond alle van dezelfde groene kleur voorzien.

De wandbetimmering is ongeveer 30 cm van de voorgevel aangebracht. Hierdoor ontstaat ruimte voor luikkasten en vensterzitbanken.

De binnenluiken bestaan uit vier slagblinds met een paneelverdeling van 1-2-2-2-1. In open toestand vallen de luiken weg in de luikkasten. In gesloten toestand kunnen de luiken vergrendeld worden met twee ijzeren sluitbomen, één horizontaal onderaan en de ander diagonaal.

De vensterzitbanken volgen de schuine vorm van de luikkasten. De rugleuning bevindt zich in het vlak van het venster. De zitting steekt slechts een paar centimeter voor de wandbetimmering uit. Boven de vensterzitbank loopt de betimmering door over het plafond. In de lege ruimte onder de vensterzitbanken zijn in 1996 convectoren opgenomen. In de plint zijn ten behoeve van de luchtcirculatie twee

openingen aangebracht en in de al aanwezige klep in de zitting zijn sleuven gemaakt.

Materialisatie en constructie

De vensterwandbetimmering is in zijn geheel van grenen gemaakt. Er zijn echter verschillende constructie-methodes waar te nemen.

De binnenluiken zijn opgebouwd uit een stijl- en regelwerk met daarin panelen. De stijlen overlappen voor 1/3 de regels. In de middelste 1/3 van de regels zijn pennen gemaakt die in de 2/3 delen van de stijlen steken. Met een houten nagel die door de stijl en pen gestoken wordt, zijn beide delen aan elkaar verbonden. De stijlen en regels zijn aan de voorkant voorzien van een profilering rond de plekken waar panelen komen, aan de achterkant zijn ze recht. De panelen worden in een groef in het stijl- en regelwerk geschoven. Aan de voorkant is de bossing schuin en bevat het paneel een kussen. Aan de achterkant is het paneel vlak.

In deze constructie zijn geen spijkers gebruikt. Alleen de knopjes in de ingesnoerde hoeken van de luiken zijn met

spijkertjes vastgezet. De knopjes zijn pas later geplaatst, ook de hoeken zijn toen pas ingehakt, zie *stijl en profilering*.

De slagblinds van de luiken zijn aan elkaar en aan het kozijn verbonden met scharnieren. De scharnieren liggen in een kleine holling in het hout, om te zorgen dat er in gesloten toestand zo min mogelijk kieren langs de binnenluiken zijn. Om die reden sluiten de slagblinds aan de zijkanten op elkaar aan met een holling in de één en een bolling in de ander. In het midden valt de slagblinde van de ene kant met een halfhoutverbinding tegen de slagblinde van de andere kant.

De sluitbomen waarmee de luiken vergrendeld kunnen worden zijn met een ijzeren plaatje aan het kozijnhout bevestigd. Beide sluitbomen hebben dezelfde constructie.

De wandbetimmering bestaat eveneens uit een stijl- en regelwerk, verbonden met houten nagels. Hoe deze constructie precies in elkaar zit is niet te zien. In het stijl- en regelwerk zijn vlakke panelen geschoven. Op de rand tussen het paneel en de stijl/regel is een opleglijst gespijkerd (zie H5.2). In het midden van het vlakke paneel is een kussen gespijkerd. Het kussen heeft ingesnoerde hoeken. In deze

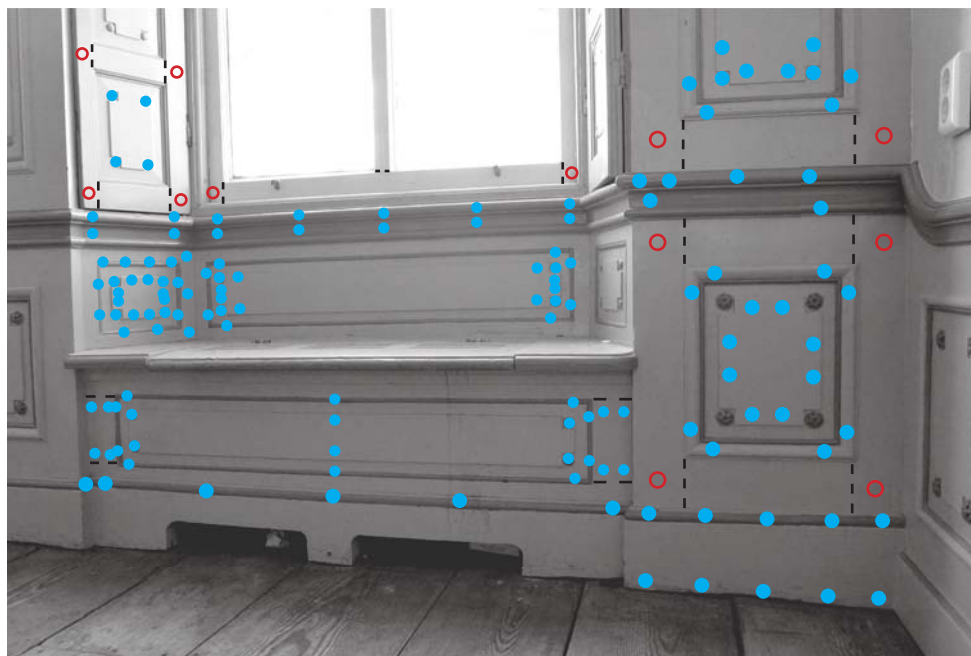
hoeken zijn rozetjes of knopjes bevestigd. Dit is niet met spijkertjes gedaan, vermoedelijk zijn ze erop gelijmd.

De doorlopende profiellijst tussen het onder- en bovenpaneel is eveneens vastgespijkerd met een spijker op het bolle deel en op het holle deel. Deze lijst verhuult vermoedelijk de naad tussen de onderregel van het bovenpaneel en de bovenregel van het onderpaneel van de wandbetimmering.

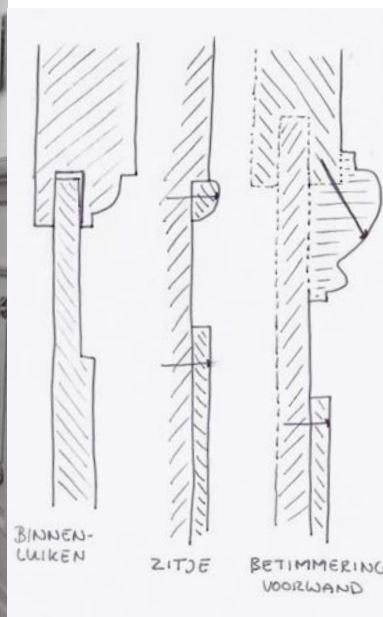
Vanuit de binnenkant van de vensterzitbank is te zien dat de stijlen en onderregel van de wandbetimmering doorlopen tot de vloer en daar tegen een (vermoedelijk hergebruikte) lat zijn gespijkerd (afb. 51). Deze lat is op de houten vloer vastgespijkerd. De plint is aan de onder- en bovenkant tegen het stijl- en regelwerk van de wandbetimmering gespijkerd. Langs de zijwand is eveneens een (hergebruikte) lat gespijkerd, waar het stijl- en regelwerk tegen getimmerd is. Met deze latten op de vloer en tegen de zijwanden is de afstand van de muur gecreëerd. De rest van de inwendige constructie is via de luiken in de vensterzitbanken niet zichtbaar.

De rugleuning van de vensterzitbanken bestaat niet uit een stijl- en regelwerk, maar uit een grondplaat waar in het midden een deel is uitgehakt (dit moet het paneel lijken). Op de rand van dit uitgehakte deel is een profiellijstje gespijkerd. In het midden is een kussen met ingesnoerde hoeken gespijkerd. En in de hoeken zijn knopjes gespijkerd.

In de betimmering onder de vensterzitbanken zijn horizontale naden te zien, langs deze naden zijn in het midden vlak spijkertjes aanwezig. Het is niet duidelijk of het hier gaat om een stijl- en regelwerk dat verbonden is met spijkers, of dat deze betimmering uit drie stroken boven elkaar bestaat. De rest van de constructie is hetzelfde als bij de rugleuning. Het profiellijstje, het kussen en de knopjes zijn allen tegen een grondplaat gespijkerd. In afbeelding 49 is aangegeven waar de naden, spijkertjes en houten nagels zich in de vensterwandbetimmering bevinden.

49. Foto vensterwandbetimmering met naden ¹/₁, spijkers ● en houten nagels ○ aangegeven.

50. Schets van profielen en constructie.

51. Binnen en buitenkant van wandbetimmering.

Stijl en profilering

De plint heeft aan de bovenkant een kraalprofiel. De profiellijst bestaat uit een bolprofiel met bandjes aan de bovenkant, dan een stukje terugliggend en aan de onderkant weer een bolprofiel met daaronder nog een bandje.

Dat de constructiemethodes verschillen is al gebleken, maar ook de profileringen van de panelen verschillen (zie afb. 50). De panelen van de wandbetimmering zijn omrand met een forse bolle lijst, met daarbinnen nog een slank bol lijstje. De hoeken van de kussens zijn ingesnoerd. Op deze plek zijn bij de onderste panelen rozetjes aanwezig en bij de bovenste ronde knopjes.

De panelen van de binnenluiken zijn langs de randen voorzien van een duivenjagerprofiel en in de ingesnoerde hoeken zijn enkel ronde knopjes aanwezig, geen rozetjes. Aan de achterkant hebben de panelen geen profilering, maar zijn recht. Bij het kleuronderzoek in 1996 bleek dat de ronde knopjes op de binnenluiken later zijn toegevoegd in een eveneens later ingehakt deel van het kussen (Jansbrug 1996). Dit is in de huidige situatie nog steeds zichtbaar. Bij de

vensterzitbanken zijn sporen te zien die op het inzagen van de hoeken wijzen. In de wandbetimmering ontbreken zulke sporen.

De vensterzitbanken zijn enkel van een bol lijstje langs de randen voorzien. Boven de vensterzitbank is op het plafond een paneel aanwezig in de vorm van de zitting van de vensterzitbank. Het paneel heeft dezelfde vormgeving als de andere panelen rond de vensters, alleen in het midden is het kussen onderbroken rond een bloem.

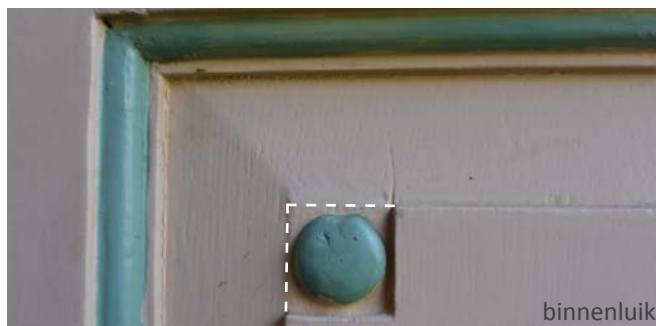
Kleuronderzoek

Al het houtwerk is bij de restauratie van 1996 kaal gehaald om de profileringen weer scherp zichtbaar te maken (Jansbrug 1996). Hiermee is echter het hele pakket aan kleurlagen verloren gegaan. Er is vóór het verwijderen van de verf echter wel kleuronderzoek verricht (Jansbrug 1996). Dit kleuronderzoek lijkt een beperkte omvang te hebben gehad, de beschikbare informatie over dit kleuronderzoek is in elk geval zeer beperkt. In de samenvatting staat dat op de raamzijde van de luiken de volgende lagen zijn aangetroffen:

- grenenhout
- grijsgroen J0.15.25 de randen langs de bossingen zijn lichtgroen Z0.20.50 afgewerkt.
- Ter plaatse van de panelen is duidelijk te zien dat de ronde dopjes geplaatst zijn op een ingekapt gedeelte van het paneel, de z.g. ingebroken hoeken. De volgende bruine kleur komt hier als oudste voor en is ook duidelijk op het randje rondom het dopje te bekijken.
- licht geel E8.30.60
- licht bruin geel. Dit kan de afwerksaus zijn van een hele eenvoudige eikenhoutimitatie.
- licht geel licht groen
- wit
- gebroken wit (Jansbrug 1996).

Er is slechts één foto van de gevonden kleuren op de binnenluiken. En er zijn geen foto's of gegevens van de kleuren die zijn aangetroffen op de vensterzitbanken en de wandbetimmering.

Later tijdens de restauratie werden op verschillende profileringen randjes met een groen-blauwe kleur ontdekt. Deze randjes "lijken te horen bij de zand-gele basiskleur" die op alle onderdelen aanwezig is (Jansbrug 1996). Het is niet duidelijk door wie de ontdekking van de groen-blauwe

binnenluik

vensterzitbank

boven-
paneel

onder-
paneel

52. Paneel profielen van binnenluiken (boven) en vensterzitbank (onder).

53. Paneel profielen van wandbetimmering, onder en boven.

54. Kleuronderzoek op binnenluik, 1996.

randjes is gedaan en wie dit geïnterpreteerd heeft.

Naar aanleiding hiervan werd besloten de volledige betimmering van de voorkamer met de restauratie van 1996 in een gele basiskleur te schilderen met groenige accenten.

Tijdens het huidige onderzoek is gezocht naar plekken waar nog oude verflagen aanwezig konden zijn, bijvoorbeeld in de luikkasten, in sponningen en op andere moeilijk bereikbare randjes. Helaas zonder resultaat. Men heeft het verfpakket in 1996 zeer grondig verwijderd.

Interpretatie

De wandbetimmering, vensterzitbanken, binnenluiken en luikkasten vormen duidelijk één geheel. Zonder de luikkasten of vensterzitbanken zou de wandbetimmering niet zo ver van de wand zijn aangebracht.

De binnenluiken en wandbetimmering bestaan beide uit een stijl- en regelwerk, de manier waarop de profielen en kussens bevestigd zijn verschillen echter. De bevestiging van de profielen verschilt doordat het profiel van de binnenluiken binnen de stijlen/regels vallen en hier dus onderdeel van zijn, terwijl de profielen van de wandbetimmering buiten de stijlen/regels steken en dus als opleglijst zijn uitgevoerd. Deze methodes werden gelijktijdig gebruikt en wijzen dus niet op

een verschil in bouwfase of timmerman (zie H5.2).

De kussens zijn echter normaal gesproken onderdeel van het paneel, zoals bij de binnenluiken. Bij de wandbetimmering zijn deze echter met spijkers bevestigd, dit is uitzonderlijk. Dit zou erop kunnen wijzen dat de kussens pas later zijn aangebracht. Dat zou ook het ontbreken van haksporen bij de rozetjes verklaren, zoals bij de binnenluiken en vensterzitbanken wel zichtbaar zijn, zie *stijl en profilering*.

De vensterzitbanken hebben een heel andere constructie; geen stijl- en regelwerk met panelen, maar een grondplaat met profielen en kussens erop gespijkerd. Deze constructiemethode wordt in de literatuur niet vermeld (zie H5.2). De betimmering van de vensterzitbanken zitten ook wat slordiger in elkaar; krimpnaad langs de randen, sporen van het inzagen van de hoeken. Mogelijk werden ze later vervangen, of werden ze door een andere timmerman gemaakt.

Achter de vensterwandbetimmering is nog een andere afwerklaag (plint van witjes en pleisterwerk, bouwfase 1) aanwezig. De rest van de vensterwandbetimmering is dus minimaal de tweede afwerklaag na het vervangen van de voorgevel in het midden van de 18e eeuw. De vensterwandbetimmering wordt zodoende in bouwfase 2

geplaatst. De vensterwandbetimmering loopt door boven het stucplafond, wat betekent dat deze ouder is dan het stucplafond.

Er is niet veel informatie bekend over het historisch gebruik van sluitbomen bij binnenluiken. Een sluitboom diagonaal over de binnenluiken lijkt het meest voor te komen. Waarom de voorkamer ook nog een horizontale sluitboom bevat is niet duidelijk, mogelijk als extra inbraakbeveiliging. De diagonale en horizontale sluitbomen hebben dezelfde constructie en vorm, ze lijken dus gelijktijdig aangebracht.

De eerste kleur die in het kleuonderzoek uit 1996 op de binnenluiken wordt aangetroffen is grijsgroen, dit zal vermoedelijk de kleur zijn die ook op de foto's van de wandbetimmering boven het stucplafond is te zien (afb. 46). Later werden namelijk geen groene lagen meer op de binnenluiken aangetroffen. Deze laag hoort bij bouwfase 2.

De tweede laag die werd aangetroffen is een licht gele laag met daarna een licht bruin gele laag. Deze twee lagen zouden samen een eikenhoutimitatie kunnen zijn. De eerste laag is de grondlaag en met de tweede laag wordt de houtimitatie gemaakt. Deze lagen horen bij bouwfase 3.

Opmerkelijk is dat op de knopjes alleen de licht bruin gele laag is aangetroffen. Dit zou erop kunnen wijzen dat de licht bruin gele laag verkeerd geïnterpreteerd is als eikenimitatie, maar dat dit een effen laag is. De licht gele laag is dan de grondlaag om over het donkere groen heen te kunnen schilderen.

De volgende laag die wordt aangetroffen is licht geel licht groen, deze laag is op de foto echter niet te herkennen. Daarna volgen een witte laag en een gebroken witte laag. Deze laatste laag zou de laatste verflaag voor de restauratie moeten zijn, de grijzige kleur van de bossingen wordt echter niet benoemd.

De gele basiskleur die bij de restauratie van 1996 is gekozen, lijkt de grondlaag van bouwfase 3 te zijn. Deze laag was vermoedelijk nooit bedoeld als afwerklaag, maar de voorkamer is nu wel geheel in deze kleur geschilderd. Of de groenige accenten echt bij deze kleurlaag horen of bij een andere laag is niet duidelijk.

55. Details van sluitbomen (diagonaal boven en horizontaal onder).

56. De voorkamer tijdens de restauratie, 1996.

4.3 Lambrisering

Op de linker, rechter en achterwand is een lambrisering van 73 cm hoog aanwezig. De lambrisering lijkt erg op het onderste deel van de vensterwandbetimmering, toch zijn de hoogte, constructie en maatvoering anders. De profiellijst is doorgetrokken, maar is ook iets lager gepositioneerd en kent een iets ander profiel. In de hoeken met de voorwand loopt de profiellijst met een ronding af naar deze hoogte. Ook de plint is iets lager dan die van de voorwand en heeft een ander profiel. Hier is geen overgang als bij de profiellijst aanwezig.

Op de rechter wand is, tegenover de deur naar de gang, een risaliet in de lambrisering aanwezig. Op het risaliet is één paneel aanwezig. In de hoeken van de ruimte (behalve bij de hoekschouw) zijn steeds smalle panelen aanwezig, met daarna een breed paneel dat tot een deur of het risaliet loopt.

Materialisatie en constructie

De houten lambrisering is opgebouwd uit een stijl- en regelwerk dat verbonden is met pen-gat verbindingen

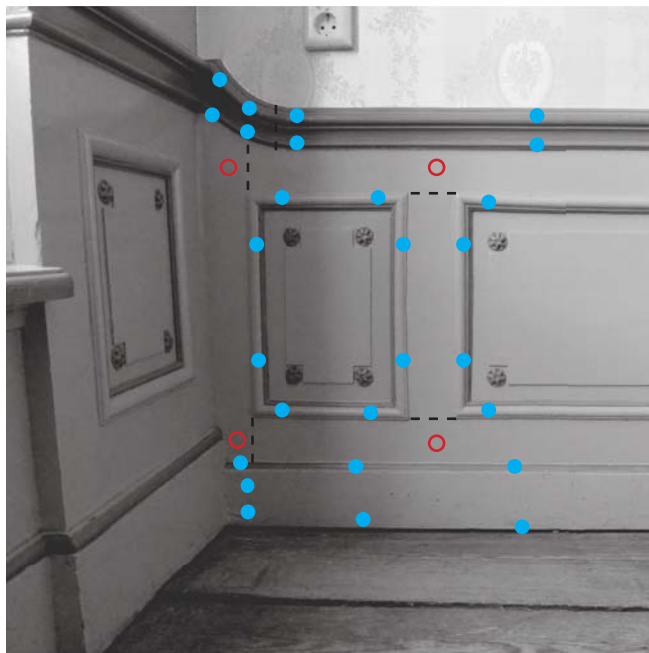
57. Lambrisering, v.b.n.b. linker wand, achterwand, rechter wand.

en houten nageltjes. In dit stijl en regelwerk zijn panelen geschoven. De panelen bevatten een schuine bossing en een kussen met ingesnoerde hoeken. Op de grens tussen de stijlen/regels en het paneel zijn opleglijsten gespijkerd. In de ingesnoerde hoeken zijn rozetjes aangebracht. Deze zijn niet met spijkertjes bevestigd, vermoedelijk is er lijm gebruikt.

Het stijl- en regelwerk van de lambrisering zal vermoedelijk bevestigd zijn aan in de muur ingemetselde klossen en aan de onderkant van de plint. De bovenkant wordt afgedekt met de profiellijst (Zwiers 1924). Deze constructie is echter niet zichtbaar, niet in de huidige situatie en niet op foto's uit 1996, en is daarom niet met zekerheid vast te stellen.

Stijl en profilering

De panelen in de lambrisering lijken hetzelfde vormgegeven als de onderste panelen van de vensterwandbetimmering (met forse bolle lijst en rozetjes). Wanneer beide profielen naast elkaar getekend worden blijken de profielen wel hetzelfde, maar zijn ze bij de lambrisering van een kleiner formaat dan bij de voorwand.

58. Lambrisering met naden |, spijkers ● en houten nagels ○.

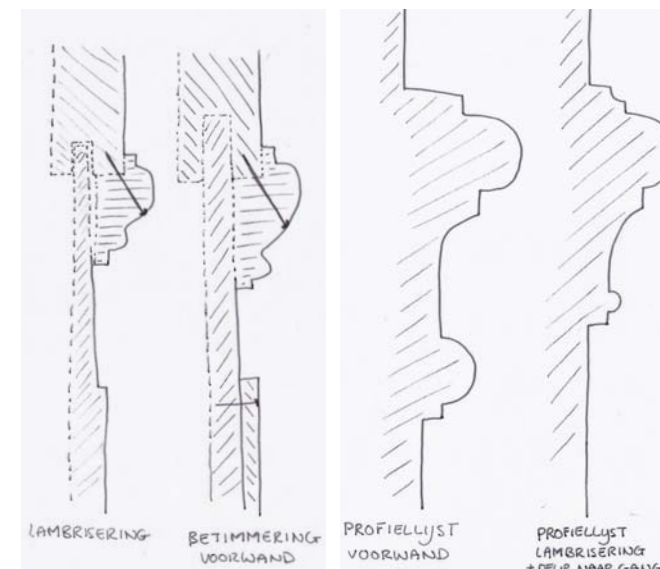
De profiellijst aan de bovenkant van de lambrisering lijkt ook sterk op die van de vensterwandbetimmering, maar is eveneens iets kleiner uitgevoerd. Ook is aan de bovenkant een extra holling aanwezig. De plint heeft in tegenstelling tot die van de voorwand geen kraalprofiel maar een hol profiel met bandjes (een omgekeerde duivenjager).

Kleuronderzoek

Er is bij het kleuronderzoek in 1996 geen onderzoek gedaan op de lambrisering, hier wordt in de documentatie in ieder geval geen vermelding van gemaakt. Omdat de lambrisering toen wel helemaal kaal gehaald is, kon ook nu helaas geen kleuronderzoek meer verricht worden.

Interpretatie

De constructie, maatvoering en profileringen van de lambrisering zijn op alle drie de wanden gelijk, de lambrisering stamt dus waarschijnlijk uit één bouwphase. Dat de constructie, maatvoering en profileringen van de lambrisering allemaal net iets anders zijn dan van de vensterwandbetimmering

59. Profielen en constructies.

doet vermoeden dat de lambrisering uit een andere bouwphase stamt dan de vensterwandbetimmering. De plint van de lambrisering staat tegen de plint van de vensterwandbetimmering, dit kan erop wijzen dat de lambrisering later werd aangebracht. De lambrisering wordt daarom in bouwphase 3 geplaatst.

4.4 Deur naar gang

De deur naar de gang bevindt zich in de linker wand. Aan de kant van de voorkamer sluit de vormgeving van de deur aan op de lambrisering. De profiellijst en plint komen terug op de deur. Aan de kant van de gang heeft de deur een andere vormgeving. De deur bevat twee panelen, één onder de profiellijst en één erboven. Het kozijn is aan beide kanten voorzien van een architraaf die op neuten rust.

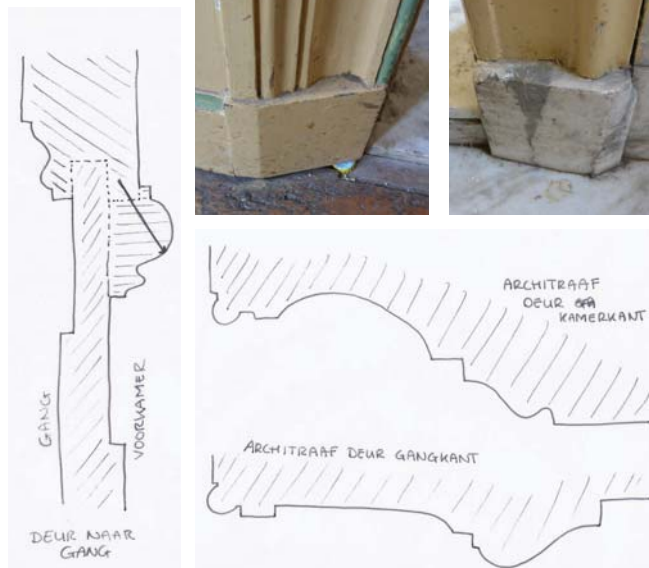
Materialisatie en constructie

De constructie van de deur is hetzelfde als die van de lambrisering; een stijl- en regelwerk met twee panelen erin. De panelen hebben aan beide kanten een bijna rechte bossing en een kussen met ingesnoerde hoeken. Aan de kant van de voorkamer is een opleglijst toegepast en aan de kant van de gang is het profiel onderdeel van stijlen en regels. Aan beide kanten zijn de rozetjes vermoedelijk gelijmd.

Het kozijn van de deur is eveneens van hout, net als de architraven. Door de architraven is niet te zien hoe het kozijn geconstrueerd is. De architraven zijn op het kozijn gespijkerd.

60. Deur naar gang vanuit voorkamer (links) en vanuit gang (rechts).

61. Profielen en constructie van deur, architraven en neuten.

De architraven staan op neuten, met aan de kant van de voorkamer een houten neut en aan de kant van de gang is een marmeren neut. De drempel is eveneens van marmer en in de dagkant van het kozijn is ook een marmeren afdekking aanwezig. De houten neut is tegen het kozijn gespijkerd. De bevestiging van de marmeren neut is niet zichtbaar.

Stijl en profilering

De panelen aan de kant van de voorkamer zijn hetzelfde als de panelen van de lambrisering. Ook de profiellijst en de plint kennen dezelfde profilering als bij de lambrisering. Aan de kant van de gang zijn geen plint en profiellijst op de deur aanwezig. De profilering rond de panelen bestaat uit een ojiefprofiel. De hoeken van de kussens met de rozetjes zijn hetzelfde als aan de kant van de voorkamer.

De architraaf aan de kant van de voorkamer heeft een profilering met daarin achtereenvolgens een ojiefprofiel, een hol profiel en een kraalprofiel. De houten neut aan deze kant loopt schuin, zonder profilering.

De architraaf aan de kant van de gang is iets platter. Deze begint met een ojief eindigend met een bolling, waarna het profiel afloopt tot het einde waar nog een kraalprofiel aanwezig is. De marmeren neut bevat een lichte bolling.

Kleuronderzoek

Op de deur is evenals op de lambrisering geen kleuronderzoek gedaan in 1996. De deur is grondig kaal gehaald, zelfs in de sponning, waardoor nu ook geen kleuronderzoek meer gedaan kon worden.

Interpretatie

Gezien de overeenkomsten in constructie, maatvoering en profilering met de lambrisering wordt de deur naar de gang in dezelfde bouwphase geplaatst. Het risaliet in de lambrisering van de tegenoverliggende wand heeft ruimtelijk duidelijk een relatie met de toegangsdeur. Dit wijst er ook op dat beide uit dezelfde bouwphase stammen.

Het is duidelijk dat de deur is aangepast aan de ruimte waar deze bij hoort. Zo past de vormgeving aan de kant van de voorkamer bij deze voorkamer en sluit de vormgeving aan de kant van de gang meer aan bij de gang.

4.5 Suitedeuren

De suitedeuren in de achterwand zijn dubbel openslaande deuren met daarboven een bovendeurstuk. De paneeldeuren hebben een getoogde bovenkant. Boven de deuren is een iets uitstekende getoogde lijst aanwezig als scheiding tussen de deur en het bovendeurstuk.

Het bovendeurstuk heeft de breedte van de deur. Het middendeel wordt naar boven toe iets smaller. Aan de zijkanten liggen de reststukken iets terug. Het middendeel is omlijst en bevat in het midden een medaillon dat met een strik aan de lijst is opgehangen.

Materialisatie en constructie

De constructie van de houten suitedeuren lijkt op die van de binnenluiken; een stijl- en regelwerk met panelen erin. De kussens (aan beide kanten) zijn onderdeel van het paneel en het profiel (aan de kant van de voorkamer) is onderdeel van het stijl- en regelwerk. Aan de andere kant van de suitedeuren zijn geen profiellijstjes aanwezig. De bossingen van de panelen lopen aan beide kanten schuin.

62. Suitedeuren met bovendeurstuk.

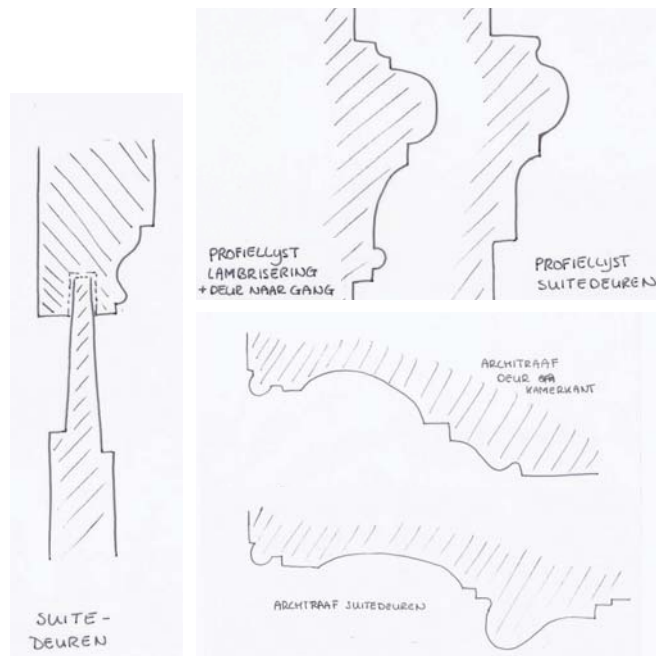
Aan de kant van de voorkamer bevat de deur een plint en profiellijst, net als de deur naar de gang. Deze zijn op de deur gespijkerd. De naad tussen de twee deuren wordt aan beide kanten afgedekt met een profiellijst die eveneens op de deuren is gespijkerd.

Het kozijn en de architraaf zijn van hout. De deur bevat enkel aan de kant van de voorkamer een architraaf op houten neuten. Zowel de architraaf als de neuten zijn tegen het kozijn gespijkerd. Er is geen drempel aanwezig. De andere kant van het kozijn was niet goed bereikbaar doordat deze ruimte deels is ingericht als kast en deels is dichtgetimmerd.

De constructie van het bovendeurstuk is geheel anders. Deze bestaat, voor zover achterhaald kon worden, uit een grondplaat waar de profiellijstjes en ornamenten op gespijkerd zijn. De grondplaat zal vermoedelijk bevestigd zijn op klossen die in de baksteen muur gemetseld zijn of hier op een andere wijze aan zijn verbonden.

Stijl en profilering

De panelen in de deur wijken af van de andere panelen. Het

63. Profielen en constructie.

profiel langs de randen is een ojief profiel met bandjes. Het kussen van het onderste paneel heeft ingesnoerde hoeken, deze zijn echter niet vierkant maar hol en bevatten geen rozetjes of ronde knopjes.

Het paneel boven de profiellijst heeft een andere vorm. De bovenkant is niet recht, maar is voorzien van sierlijke lijnen om aan te sluiten bij de getoogde bovenkant van de deuren. De bovenkant bestaat uit twee C-vormen die tegen elkaar aan staan. Bij het midden van de deur is nog een klein stukje recht. Het kussen van dit paneel is aan de onderkant voorzien van een duivenjagerprofiel en aan de bovenkant volgt het kussen de vorm van de omlijsting.

De profiellijst en plint lopen over de deur door, net als bij de deur naar de gang. De profiellijst heeft echter een iets andere vorm. De bovenkant heeft een bolling in plaats van holling en onderaan mist een bol lijstje.

De architraaf lijkt eveneens op die van de deur naar de gang maar is net iets anders. Het deel aan de kant van de deur is hetzelfde, de holling daarna is echter minder diep en wordt gevolgd door een ojief in de andere richting, die begint

64. Binnenkant suitedeuren.

met een grote bolling.

De lijst boven de deuren heeft een bol profiel. In de iets terugliggende reststukken aan beide zijanten van het bovendeurstuk zijn profiellijstjes aangebracht.

Het middendeel is voorzien van een omlijsting met een bolle profilering. De bovenhoeken zijn ingesnoerd, hierin zijn rozetjes aanwezig. Aan de onderkant is de profiellijst in het midden ingesnoerd, hierin zijn vijf ronde knopjes op een rij opgenomen. Aan de bovenkant springt de lijst in het midden naar buiten. Hieraan hangt een medaillon met daarin een soort beker. Het medaillon is opgehangen met een strik.

Kleuronderzoek

In de documentatie over het kleuronderzoek in 1996 staat niets vermeld over de suitedeuren of het bovendeurstuk. De suitedeuren en het bovendeurstuk zijn bij de restauratie van 1996 kaal gehaald aan de kant van de voorkamer. De andere kant van de suitedeuren bevat nog zijn oude verflagen, deze zijn niet geschilderd in 1996. Hier kon tijdens het huidige onderzoek (als enige plek) nog stratigrafisch onderzoek

verricht worden. Op de achterkant van de suitedeuren werden 8 lagen aangetroffen:

- 0 grenenhout
- 1 gele okerkleur (S2030-Y20R)
- 2 een onregelmatige laag met bruin/groene tinten
- 3 een gelige houtimitatie
- 4 licht blauw/grijs (S2005-B20G)
- 5 crème wit (S0502-G50Y)
- 6 heel licht groen/blauw (S0507-B20G)
- 7 bruin/groen (S2002-Y20R)
- 8 groen/bruin (S4005-Y80R)

Deze lagen werden op zowel het stijl- en regelwerk als op de bossingen en de panelen aangetroffen.

Er is ook gekeken in de sponning van het kozijn en op de zijanten van de deuren, maar daar was alles kaal gehaald en van een nieuwe verflaag voorzien in 1996.

Interpretatie

Qua constructie en profilering hebben de suitedeuren en het bovendeurstuk van alles wat. De constructie van de

suitedeuren lijkt op die van de binnenluiken. Het profiel rond de panelen is hetzelfde als bij de gangkant van de deur naar de gang, deze constructie is ook hetzelfde. En de architraaf is ongeveer hetzelfde als die aan de kant van de voorkamer van de deur naar de gang.

De constructie van het bovendeurstuk komt meer overeen met die van de vensterzitbanken. De profilering in de reststukken aan de zijkant is hetzelfde als die op de schoorsteenboezem en de profilering van het middenstuk is hetzelfde als bij de panelen van de lambrisering.

Dit maakt het moeilijk om de suitedeuren te dateren. De architectonische stijl van de deuren en bovendeurstuk hoort bij de Lodewijk XVI stijl, eind 18e eeuw. Ook in het kleuronderzoek lijkt deze periode naar voren te komen.

De moeilijkheid met het kleuronderzoek is echter dat deze aan de andere kant van de suitedeuren is uitgevoerd. Deze kant van de deuren zal qua kleurstelling meer bij de achterkamer gepast hebben dan bij de voorkamer. Deze kamers vormen echter vaak één geheel, waardoor het kleuronderzoek mogelijk toch ook iets kan zeggen over de voorkamer.

De eerste laag die is aangetroffen is een licht gele kleur. Daarna komt een onregelmatige laag met bruin tinten, waarna een gelige houtimitatie volgt. Deze drie lagen zouden één pakket kunnen vormen. Op de binnenluiken en de schoorsteenboezem zijn soortgelijke lagen gevonden, die horen bij bouwphase 3, eind 18e eeuw. Mogelijk betekend dit dat de suitedeuren ook uit deze fase stammen.

Tijdlijn	Kleur	Luiken raamzijde 1996	Luiken rondjes 1996	Schoorsteen-boezem 1996	Schoorsteen-mantel 1996	Kleur	Binnenkant suitedeuren 2016
							8: groen/bruin (S4005-Y80R)
							7: bruin/groen (S2002-Y20R)
		6: gebroken wit	4: gebroken wit	5: gebroken wit	2: wit		6: licht groen/blauw (S0507-B20G)
		5: wit	3: wit	4: wit			5: creme wit (S0502-Y20R)
		4: licht geel / licht groen	2: licht geel / licht groen	3: licht geel / licht groen			4: licht blauw/grijs (S2005-B20G)
XVIII d		3: licht bruin geel (eikenimitatie?)	1: licht bruin geel (eikenimitatie?)	2: licht bruin geel (eikenimitatie?)			3: gelige houtimitatie
							2: onregelmatig bruin/groen
		2: licht geel (E8.30.60)	0: hout	1: licht geel E8.30.60	1: zwarte marmerimitatie met witte vlekjes		1: gele oker (S2030-Y20R)
XVIII c		1: grijsgroen (J0.15.25)		0: hout	0: hout		0: grenen hout
		1: langs de bossing: lichtgroen (Z0.20.50)					
		0: grenen hout					

65. Overzicht van gevonden resultaten in kleuronderzoek uit 1996 en 2016.

66. Stratigrafisch onderzoek.

4.6 Hoekschouw

In de hoek rechts achter is een hoekschouw aanwezig. De schouw bestaat uit een schoorsteenmantel van ongeveer 1,20 meter hoog, met daarboven een schouwstuk in omlijsting. De stookopening wordt gevormd door de achter en rechter wand, met achterin een schuine wand. Op de vloer ligt een haardplaat.

De schoorsteenmantel bestaat uit een smalle omlijsting van de grote stookopening. De penanten zijn recht en het dekstuk bestaat uit een soort flauwe accoladeboog met dubbele punt in het midden. De bovenkant van de schoorsteenmantel wordt gevormd door een rechte profiellijst. Direct daarboven begint het schouwstuk, er is

67. Schoorsteenmantel met schouwstuk.

geen sprake van een horizontale mantelplaat.

Voor 1996 was er al een periode een mantelplaat op consoles aanwezig (zie afb. 71), deze werd bij de restauratie van 1996 echter weer verwijderd omdat deze niet oorspronkelijk zou zijn.

Het schouwstuk is een arcadisch schilderij, de schilder is onbekend. Het wordt gedateerd in het laatste kwart van de 18e eeuw (Rkd.nl).

Materialisatie en constructie

De wanden van de stookopening bestaan uit metselwerk, daar tegenaan is rode vloerbedekking geplaatst. Het hele rookkanaal is gemetseld. De houten schouw balk is aan

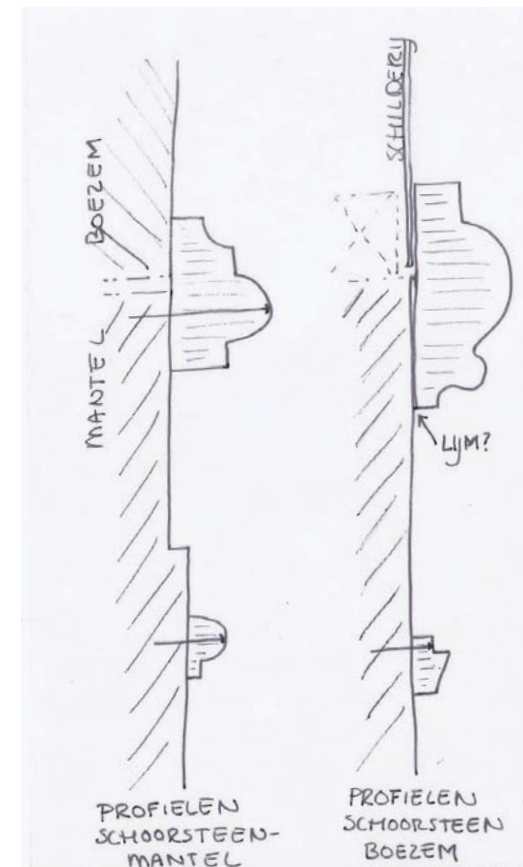
68. Schoorsteenboezem na verwijderen schilderij, 1996.

de binnenkant bekleed met drie stukken plaatijzer die overlappend zijn vastgezet met kleine ijzeren nageltjes in het hout. De bovenste helft van het plaatijzer is weggeroest.

De schoorsteenmantel is van hout. Op de penanten en het dekstuk zijn profiellijstjes gespijkerd. Ook de rozetjes en knopjes zijn gespijkerd. Op de vloer ligt een haardplaat van ijzer (2cm dik).

De schoorsteenboezem bestaat uit een grondplaat met een gat waar het schilderij zich bevindt. Daar omheen zijn profiellijstjes en ornamenten op de plaat gespijkerd. De omlijsting van het schilderij is in 1996 vervangen en is niet gespijkerd, maar vermoedelijk gelijmd.

Het schouwstuk is op doek geschilderd, vermoedelijk met

69. Constructie en profielen.

olieverf. De bevestiging van het schilderij op de grondplaat is niet zichtbaar. Mogelijk is het met nageltjes erop gespannen, eventueel met klosjes.

Stijl en profilering

Op de schoorsteenmantel is langs de buitenrand een recht kader aanwezig, met bolle profilering. De hoeken zijn recht ingesnoerd met rozetjes erin. In het midden van dit kader is een inkeping naar beneden aanwezig met daarin twee ronde knopjes. De hoeken van de haardplaat zijn vormgegeven met twee bollingen aan elke kant.

Het schouwstuk wordt aan de zijkanten geflankeerd door terug liggende delen met daarin een langwerpige kader van profiellijstjes. Deze profielen bestaan uit een rechte hoek en lopen daarna schuin naar binnen. Aan de bovenkant van deze kaders hangen kwastjes, onderin staan een soort bladranken. Onder het schouwstuk is eveneens een kader met dezelfde profiellijstjes aanwezig. In het midden van dit kader is een bloem aanwezig en aan beide zijkanten halve bloemen.

Om het schouwstuk heen is een profiellijst aanwezig met bolle profilering. De bovenhoeken zijn ingesnoerd en bevatten rozetjes. Onderaan is een brede inkeping te zien. Op de lijst staat een soort urn, waaraan slingers hangen die in de hoeken aan ringen hangen.

70. Achterkant schouwbank met plaatijzer er tegen gespijkerd.

Kleuronderzoek

Op zowel de schoorsteenmantel als de schoorsteenboezem is in 1996 kleuronderzoek verricht. Op de schoorsteenmantel werd onder de witte afwerklaag een zwarte marmerimitatie met witte vlekjes aangetroffen (Jansbrug 1996). Bij de restauratie van 1996 is besloten de schoorsteenmantel egaal zwart te schilderen.

Op de schoorsteenboezem is hetzelfde pakket kleuren aangetroffen als op de binnenluiken, alleen de eerste groene laag ontbreekt. Op het hout zijn direct de licht gele en licht bruin gele laag aanwezig, die vermoedelijk een eikenhoutimitatie moeten geven.

Alle verf is in 1996 verwijderd, waardoor er nu geen kleurhistorisch onderzoek meer gedaan kon worden.

Interpretatie

De constructie en architectonische stijl van de schoorsteenmantel en -boezem sluiten aan bij het bovendeurstuk van de suitedeuren. Vermoedelijk stammen ze uit dezelfde bouwphase (3).

Dat op de schoorsteenboezem één kleurlaag minder aanwezig is dan op de binnenluiken, maar verder het zelfde pakket aan kleuren, bevestigt dit. Het betekent dat de schoorsteenboezem uit een bouwphase later dan de binnenluiken stamt.

71. Schoorsteenmantel voor restauratie, 1996.

De afdekking van de schouwbank met plaatijzer dient vermoedelijk als bescherming van de schouwbank tegen het vuur van de haard. Over dit soort afdekkingen is geen verdere informatie gevonden.

72. Kleuronderzoek op schoorsteenboezem, 1996.

4.7 Behang

Boven de lambrisering is op alle wanden, behalve de voorwand, behang aanwezig. Het behang heeft een licht roze kleur en is voorzien van een patroon in ton-sur-ton.

Voor 1996 was er een ander behang aanwezig. Op foto's van de restauratie van 1996 is te zien dat dit eveneens een licht roze behang was, met een soort wit ruitpatroon erop.

Materialisatie en constructie

Het huidige papierbehang is bevestigd op een harde ondergrond van gipsplaat tegen een stijl- en regelwerk (Jansbrug 1996). Dit is te zien op de foto's van de werkzaamheden tijdens de restauratie van 1996.

Het papierbehang van voor 1996 was bevestigd op een bespanning van tengelwerk en jute (Jansbrug 1996). Hier zijn geen duidelijke foto's van.

Stijl en profilering

Het patroon van het huidige behang bestaat uit verticale banen, afwisselend breed en smal. In de brede banen

zijn bloem- en bladranken te zien met daarin om en om medaillons. In de medaillons is steeds hetzelfde tafereel aanwezig: er hangt een soort koord met daaraan een lauwerkrans met twee trompetten en een trommel erin.

Het behang voor 1996 bevatte een patroon van witte grotesken in een soort ruitpatroon.

Interpretatie

Het huidige behang is in 1996 historiserend aangebracht. Het behang van voor 1996 is moeilijk te dateren zonder het met eigen ogen gezien te hebben. Volgens de documentatie uit 1996 was het bevestigd op jute, dit geeft een datering van na het midden van de 18e eeuw, wat ook al uit de rest van de bouwgeschiedenis is gebleken. In de documentatie wordt helaas niet vermeld of er nog oudere lagen behang en/of lagen kranten aanwezig waren. Ook dit bemoeilijkt een datering.

73. Het huidige behang op de achterwand.

74. Detail van het huidige behang.

75. Het behang voor de restauratie in 1996.

76. Constructie ondergrond huidige behang, restauratie 1996.

4.8 Vloer

Op de vloer liggen relatief brede vloerplanken. De meeste planken lopen door over de volledige lengte van de ruimte, van de voorwand tot de achterwand.

Rechts van de deur is een uitzondering aanwezig. Hier ligt in de hoek langs de muur een plank van slechts 6cm breed. De plank is 135cm lang, waar deze plank stopt (net achter de deur) ligt een dwarsplank die de eerste drie vloerplanken onderbreekt.

Voor de suitedeuren is eveneens een afwijking in de houten vloer te zien. Uit de vijfde vloerplank vanaf de linker wand (de smalle plank van 6cm niet meegerekend) is een stuk gezaagd. De rest van de planken naar rechts eindigt hier ook. De vloer is hier aangevuld met planken met een andere breedte. Tot slot is de vijfde vloerplank vanaf de linker wand vlak bij de voorgevel onderbroken met een naad.

Via de klep in de zitting van de vensterzitbanken is te zien dat de vloerplanken niet helemaal doorlopen tot de voorwand. Ze zijn op enkele centimeters van de muur onregelmatig afgezaagd. Tevens is te zien dat tegen de

voorwand een plint van witjes aanwezig is met daarboven pleisterwerk. De plint met witjes begint iets hoger dan de grenen vloerplanken.

Materialisatie en constructie

De vloerplanken zijn van grenen en zijn ongeveer 3cm dik. De breedte van de planken verschilt onderling sterk. De planken zijn vrijwel recht, het breedte verschil is maximaal 2cm binnen één plank. De smalste plank is 26-27cm breed en de breedste plank is 41cm breed.

De uitzonderingen zijn eveneens van grenen. Het korte stuk plank bij de vijfde vloerplank vanaf de linker wand vlak bij de voorgevel is iets lichter van kleur, maar wel van grenen.

De vloerplanken liggen koud tegen elkaar aan, met soms relatief brede spleten ertussen. De uitzonderingen sluiten eveneens koud aan op de rest van de vloer.

De grenen planken liggen op houten balken (ca. 13cm breed) die evenwijdig aan de straat liggen, ongeveer 70 a 80cm van elkaar. Vlak naast elke balk ligt een soort stalen strip/draad waar de balken met een inkeping overheen

liggen. Er is geen duidelijk spijkerpatroon te herkennen, sommig spijkers lijken ook restanten van vloeren die later over de grenen vloer gelegd zijn. Onder de vloerbalken bevindt zich het gewelf van de kelder, vermoedelijk zijn de zwikken opgevuld met zand. Tussen de kieren van de planken door is namelijk zacht zand te voelen.

In 1996 kwam de grenen vloer te voorschijn onder een laag vinyl, een laag marmoleum, hardboardplaten en een egalisatielaag. Al deze lagen werden verwijderd, de grenen vloer werd geschuurd en met parketlak afgewerkt (Jansbrug 1996).

Interpretatie

De plint van witjes en het feit dat de grenen vloerplanken niet doorlopen tot deze plint wijst er op dat de grenen vloerdelen en de plint van witjes niet bij elkaar horen. De witjes zijn waarschijnlijk ouder dan de grenen vloer. In het midden van de 18e eeuw krijgt het pand een nieuwe voorgevel. De witjes en het pleisterwerk erboven vormen dus vermoedelijk de eerste afwerking vlak na het vernieuwen van de voorgevel.

77. De huidige grenen vloer, onder de witte strepen liggen vloerbalken.

78. Stalen strips onder de vloer.

79. Plint met witjes en pleisterwerk en beëindiging grenen vloer.

Een plint van witjes moest de muren vaak beschermen tegen het schrobwater. Daarom zal in deze ruimte vermoedelijk een steenachtige vloer (plavuizen of marmer) hebben gelegen. Onder de grenen vloer is geen oudere vloer meer aanwezig, het is dus niet met zekerheid te zeggen wat voor vloer er heeft gelegen.

De vensterwandbetimmering is bevestigd aan latten die op de grenen vloer gespijkerd zijn. En de grenen vloer loopt niet door tot de plint met witjes van een bouwphase eerder. De grenen vloer stamt dus vermoedelijk uit dezelfde bouwphase als de vensterwandbetimmering.

Het is niet duidelijk waar de ijzeren strips onder de grenen vloer voor dienen. Ze liggen naast de vloerbalken, dus lijken geen dragende functie te hebben. Mogelijk is het een systeem om de vloerplanken op hun plek te houden, er is namelijk geen andere zijdelingse verbinding tussen de vloerplanken.

Mits men de aangetroffen vloerafwerkingen juist benoemd heeft in 1996, kan geconcludeerd worden dat de vloerafwerkingen die over de grenen vloer werden

aangebracht uit de 20e eeuw stammen. De egalisatielaag en de hardboardplaten werden waarschijnlijk gebruikt als ondergrond voor het marmoleum. Marmoleum is vanaf 1930 op de markt (Bot 2009). Later werd hier overheen een laag vinyl gelegd. Mogelijk gaat het hier om Colyvinil dat pas vanaf ca. 1950 op de markt is als vloerafwerking (Bot 2009). Deze afwerkingen zijn in 1996 verwijderd en konden dus niet onderzocht worden tijdens dit onderzoek. Een foto uit 1996 en de documentatie is de enige informatie (Jansbrug 1996).

80. Foto van de vloer tijdens de restauratie, 1996.

81. Het huidige plafond.

4.9 Plafond

Het huidige plafond bestaat uit een perklijst en in het midden een rond ornament. De perklijst volgt de vorm van de ruimte, dus rechthoekig met een afgeschuinde kant bij de schouw. Langs de zijkanten zijn verlaagde randen aanwezig.

Aan de voorkant is in plaats van de verlaagde rand juist een schuin deel aanwezig dat verder naar boven gaat om daar aan te sluiten op het plafond boven de vensters. Dit plafond is onderdeel van de vensterwandbetimmering, zie H4.2.

Het huidige plafond is een reconstructie van het stucplafond dat met de restauratie van 1996 te veel beschadigd raakte om nog gerepareerd te worden (Hellinga, et al. 1998). In het middenornament van het stucplafond was een gasleiding aanwezig. Boven het stucplafond werd een samengestelde balklaag aangetroffen.

Materialisatie en constructie

Het huidige plafond bestaat uit een vlak plaatmateriaal, dat tegen de rinkelatten van het oude plafond bevestigd

82. Aanbrengen plaatmateriaal voor het huidige plafond, 1996.

is. Deze platen zijn wit geschilderd. De perklijst en het middenornament zijn prefab-elementen die tegen het plaatmateriaal zijn gespijkerd en eveneens wit zijn geschilderd.

Het oude plafond was een stuc op riet plafond dat tegen rinkellatten onder de samengestelde balklaag was bevestigd.

De samengestelde balklaag bestaat uit een moerbalk ongeveer in het midden van de ruimte, evenwijdig aan de voorgevel. Bij de voorgevel (en achtergevel van dit bouwdeel) is vermoedelijk een strijk balk aanwezig. Hier zijn echter geen foto's van. De kinderbinten lijken ingelaten in de moerbalken. Over de samengestelde balklaag ligt een vloer van houten planken.

Stijl en profilering

De overgang van de verlaagde randen naar de rest van het plafond wordt gevormd door een recht stuk met daarna een hol of schuin profiel met bandjes. De perklijst bestaat uit een bol profiel aan de binnen- en buitenkant, met daarin meerdere rechthoekige en holle randjes.

83. Samengestelde balklaag boven rinkellatten, 1996.

De buitenkant van het ronde ornament in het midden bestaat uit een strak vormgegeven rand, met daarin een tweede rand waar kleine bloemetjes op liggen. Tussen beide randen zijn radiale streepjes aanwezig. Binnen de tweede rand zijn vier bladeren aanwezig die uit een soort knop komen waar een kroonluchter aan hangt. Tussen deze bladeren zijn steeds drie bloemen aanwezig.

Kleuronderzoek

Aangezien het huidige plafond uit 1996 stamt, was het niet zinvol hier kleuronderzoek op uit te voeren. Volgens het kleuronderzoek uit 1996 zat er een "heel licht grijs" op het "plafond met ornament". Er wordt niets vermeld over oudere lagen.

Op de foto's van 1996 is te zien dat moerbalk, kinderbinten en houten vloer daarboven allemaal in een zelfde groene kleur geschilderd zijn. Dit is vermoedelijk dezelfde groene kleur als op de wandbetimmering achter de lage zijkanten van het plafond is te zien en die in het kleuronderzoek als eerste laag op de vensterwandbetimmering is aangetroffen

84. Vensterwandbetimmering boven stucplafond, 1996.

(zie H4.2). Het lijkt op de foto's een wat andere kleur, maar dat is op deze oude foto's moeilijk te zien en te vergelijken.

Interpretatie

Het stucplafond is lager dan de vensters en is daarom vermoedelijk later aangebracht. De samengestelde balklaag boven het stucplafond is in één egale groene kleur geschilderd. Dit is een afwerklaag, wat betekent dat deze balklaag ooit in het zicht is geweest. In H4.2 kwam ook al aan het licht dat de lage randen aan de zijkanten deels voor de vensterwandbetimmering zijn aangebracht. En dat er tegen de kinderbinten/strijkbalk aan de voorkant een profiellijst aanwezig is. Ook op deze delen zit een groene kleur.

Deze bevindingen wijzen erop dat de vensterwandbetimmering eerst samen met de samengestelde balklaag in het zicht is geweest (bouwphase 2). En dat één bouwphase later het stucplafond werd aangebracht, meteen al met de verlaagde randen. Het is niet duidelijk waar de twee lagere randen aan de zijkanten van het plafond voor dienen. De eerste gedachte was het omstukken van balken, maar de samengestelde balklaag ligt in de andere richting.

In het kleuronderzoek uit 1996 wordt geconcludeerd dat eerst het stucplafond met de verlaagde randen werd aangebracht en pas in het vierde kwart van de 19e eeuw de perklijst en het middenornament. Er wordt echter niet uitgelegd waaruit men dit concludeert. Mogelijk waren dit prefab-elementen, die komen pas vanaf het midden van de 19e eeuw voor. Of men heeft dit afgeleid uit de gasleiding die in het middenornament aanwezig was. Gasverlichting met vaste leiding werd pas in de loop van de 19e eeuw toegepast (Bot 2009). Aangezien het oorspronkelijke stucplafond niet meer aanwezig is, kan deze bewering niet gecontroleerd worden.

In 1996 gaat het oorspronkelijke stucplafond verloren en wordt de vorm gereconstrueerd in het huidige plafond.

5.1 Interieur referenties

In deze paragraaf wordt de bouwgeschiedenis van het interieur van de voorkamer vergeleken met referentiebeelden uit de Nederlandse interieurgeschiedenis. Alleen bij de belangrijkste bouwfases zijn referentiebeelden gezocht. Voor dit korte referentie-onderzoek is vooral gebruik gemaakt van het boek *Het Nederlandse interieur in beeld* (Fock 2001). Daarnaast zijn het boek *Huisraad en Binnenhuis* (Sluyterman 1918) en de beeldbank van de RCE (BeelbankRCE) geraadpleegd.

Van bouwfase 1, midden 18e eeuw, is over het interieur alleen bekend dat de wanden waren voorzien van een plint van witjes met daarboven pleisterwerk. Vermoedelijk lag er een stenen vloer. Een tegelplint werd vaak aangebracht om

de muur te beschermen tegen het schrobwater. Dit wordt op het schilderij *Interieur met doorzicht naar gang en kamer* duidelijk verbeeld; aan de linkerkant staat een schrobber tegen de muur.

Dit schilderij stamt uit de 17e eeuw, omdat dit soort afwerking in die periode vaker voorkwam. Voor het midden van de 18e eeuw is het een vrij sobere afwerking, zeker voor een voorkamer. In de minder representatieve ruimtes kwam dit echter wel voor, zoals te zien op het schilderij *Kraamkamer* uit 1737.

Op dit schilderij is naast de gepleisterde wand met tegelplint een wandbetimmering onder het raam tegen de gevel te zien. Dit werd in de 18e eeuw vaak gedaan om

85. *Interieur met doorzicht naar gang en kamer*, ca. 1660.

86. *Kraamkamer*, 1737.

de buitenwand, die vochtig was van de regendoorslag, te verbergen. Dit zal vermoedelijk ook de reden geweest zijn om in Oude Delft 50 al kort na het midden van de 18e eeuw een vensterwandbetimmering tegen de voorgevel aan te brengen (bouwphase 2). Tevens is op dit schilderij de balklaag in het zicht, zoals in bouwphase 1 en 2 ook in de voorkamer het geval was.

Bouwphase 3 beslaat het einde van de 18e eeuw. In deze fase werden de lambrisering, de deur naar de gang, de suitedeuren en de hoekschouw aangebracht. Deze onderdelen bevatten bijna alle ingesnoerde hoeken met rozetjes of knopjes erin. Dit is kenmerkend voor het einde van de 18e eeuw en past bij de Lodewijk XVI stijl.

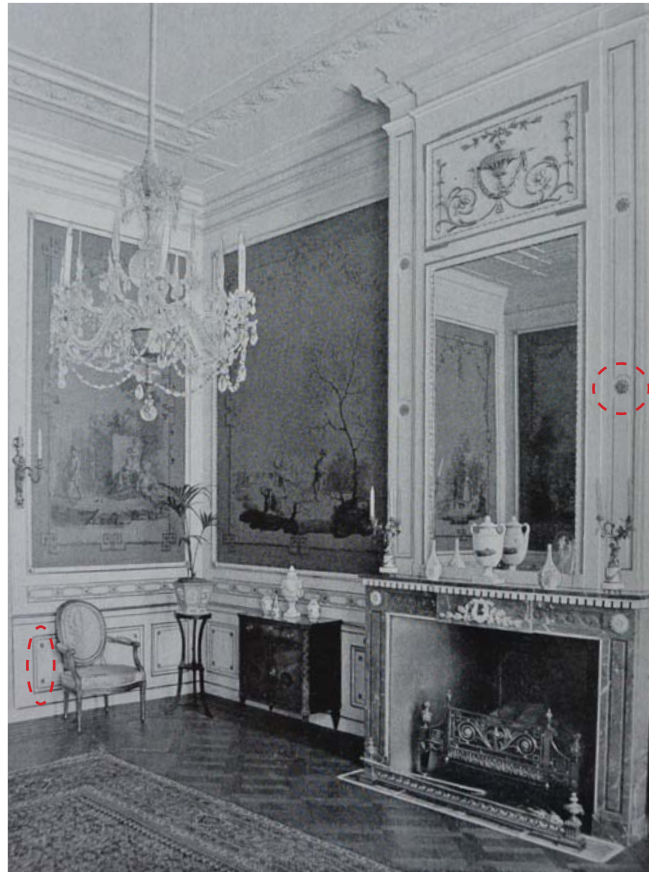

87. Achterkamer in Huis van Brienen, Amsterdam.

Er zijn talloze voorbeelden van Lodewijk XVI interieurs. Een voorbeeld is de achterkamer van Huis van Brienen in Amsterdam. De lambrisering in deze kamer heeft soortgelijke ingesnoerde hoeken met rozetjes als de voorkamer van Oude Delft 50.

In een *Salon te 's Gravenhage* zijn eveneens panelen met ingesnoerde hoeken en rozetjes te zien. De schouw in deze salon is aan de zijkanten voorzien van panelen die worden onderbroken door een bloem. Dit doet sterk denken aan de bloem onder het schouwstuk en boven de vensterzitbank in de onderzochte voorkamer.

De urn met slingers eraan op het schouwstuk is ook een typisch element uit de Lodewijk XVI stijl. In de afbeelding

88. *Salon te 's Gravenhage*. Eind XVIIIde eeuw.

hieronder zijn twee varianten van een schoorsteenmantel te zien. De bovenste bevat een soortgelijke urn met slingers. De onderste heeft net als de mantel in de voorkamer de vorm van een accoladeboog met twee punten in het midden. Dit voorbeeld is alleen veel rijker versierd dan de mantel in de voorkamer.

Een laatste element dat veelvuldig voorkomt in de Lodewijk XVI stijl, eind 18e eeuw, is een medaillon of iets dergelijks dat is opgehangen met een lint met een sierlijke strik. Dit is bijvoorbeeld te zien in het *Interieur Lodewijk XVI met schoorsteen*. Boven de spiegel op de schouw hangt een medaillon aan een sierlijke strik. De onderkant van de lijst van deze spiegel is ingekeept, net als de onderkant van de

89. Twee varianten van een schoorsteenmantel, 1782-1786.

lijst van het schouwstuk in de voorkamer.

Eind 19e eeuw werd het middendeel van het plafond mogelijk voorzien van een perklijst met middenornament. Een vlak plafond met enkel een perklijst en middenornament komt vaak voor in het einde van de 19e eeuw. Zo ook in het *Interieur van P.C. Hoofdstraat 145 te Amsterdam* uit 1885-1893. Wat op deze aquarel tevens staat afgebeeld is de gasverlichting die uit het middenornament komt, net als in de voorkamer van Oude Delft 50.

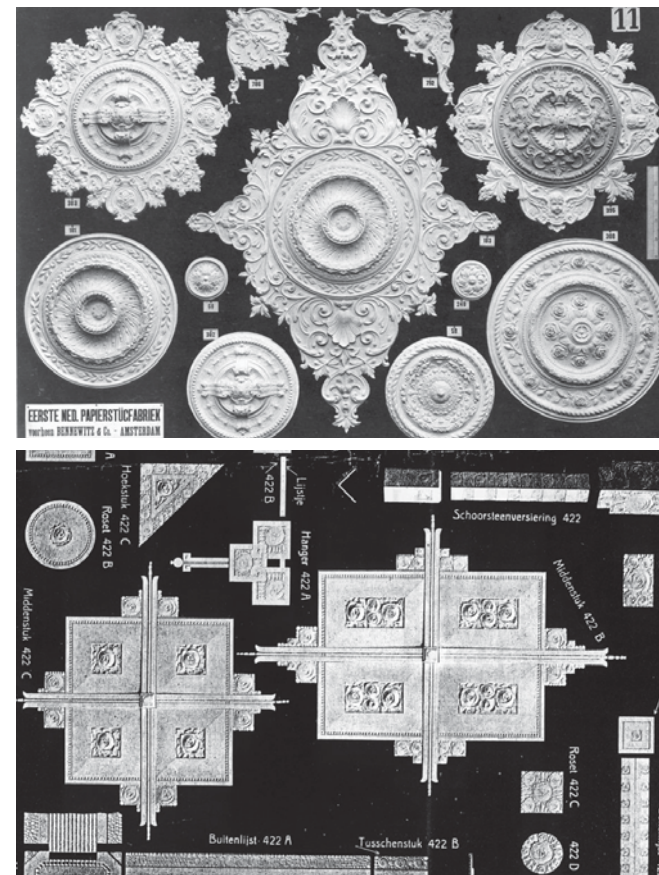
Het middenornament is in het Amsterdamse huis vrij weelderig, in de voorkamer is dit veel soberder. Mogelijk was dit een prefab-element. Deze elementen waren er in zeer weelderige vormen, maar ook in eenvoudigere vormen

90. Interieur Lodewijk XVI met schoorsteen.

91. Interieur van P.C. Hoofdstraat 145 te Amsterdam, 1885-1893

92. Voorbeeldboeken met prefab stucelementen.

5.2 Constructie referenties

In deze paragraaf wordt de verschillende constructiemethodes van het houtwerk in de voorkamer vergeleken met referenties en de literatuur. Hierbij is vooral gebruik gemaakt van de boeken *Handboek der burgerlijke bouwkunde. Deel I Houtconstructies* (Zwiers 1924) en *Constructie van gebouwen. Ramen, deuren en betimmeringen* (Wattjes 1925).

Betimmering en deuren

De verschillen in gespijkerde profielen en profielen die in het stijl- en regelwerk zijn verwerkt, wordt verklaard door Wattjes (1925, pag. 70), hij schrijft: "Soms wordt de profileering van stijl- en regelwerk vervangen door afzonderlijke lijsten,

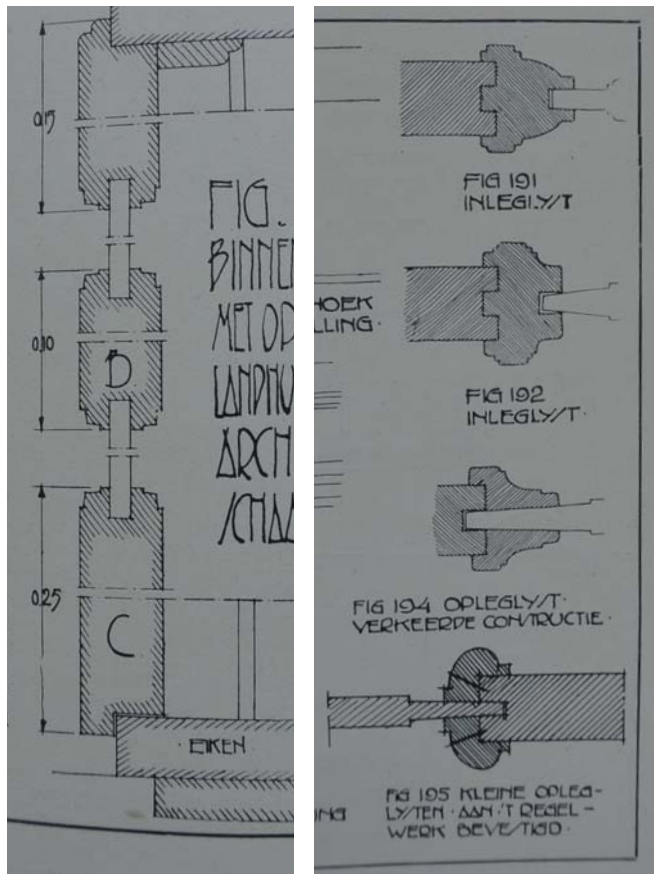
waardoor een profileering ontstaat, die voor het stijl- en regelwerk uitsteekt. Dergelijke lijsten kunnen worden uitgevoerd, als inleglijsten of als opleglijsten."

Wat uit de uitleg van Wattjes valt op te maken is dat profielen die binnen het stijl- en regelwerk vallen hierin verwerkt kunnen worden. Zodra het profiel voor het stijl- en regelwerk uitsteekt wordt het profiel als los onderdeel vervaardigd. Dat is ook logisch wanneer je redeneert vanuit het houtgebruik en de bewerking. Wanneer het profiel buiten de stijl of regel komt, moet er veel meer hout weggeschaafd worden dan wanneer deze er binnen blijft (zie afb. 94).

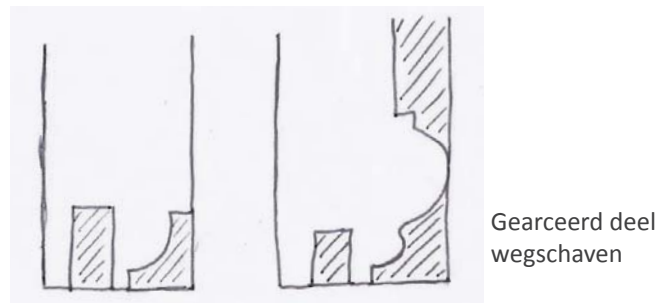
Bij een los profiel zijn er volgens Wattjes twee mogelijkheden; een inleglijst, die zich tussen de stijlen/regels

en het paneel bevindt of een opleglijst, die op de grens tussen de stijlen/regels en het paneel wordt bevestigd (zie afb. 93 rechts). Bij de inleglijst komt de verbinding tot stand doordat de inleglijst bij het in elkaar zetten tussen de stijlen/regels en het paneel wordt geklemd en op zijn plek wordt gehouden door het gebruik van groeven, net als bij de verbinding van het paneel. Bij het gebruik van een opleglijst wordt deze er naderhand op gespijkerd.

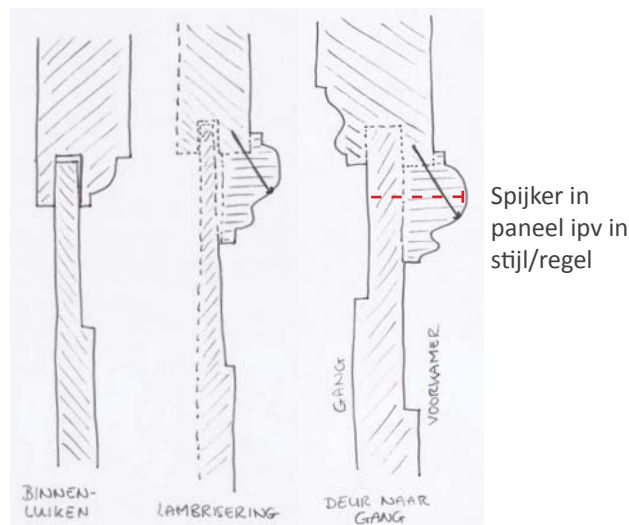
Het is hierbij volgens Wattjes belangrijk dat het profiel niet te breed is zodat deze aan de stijlen/regels vast gespijkerd kan worden en niet aan het paneel. "Deze constructie is echter volsterkt af te keuren, daar het paneel hierdoor in de breedte richting opgeklampt wordt, dus niet vrij kan werken

93. Links profiel in stijl- en regelwerk, rechts in- en opleglijsten.

94. Houtgebruik bij profiel binnen (links) en buiten (rechts) stijlen/regels.

95. Verschillende constructiemethodes van profielen in de voorkamer.

96. Paneel in deur naar gang gescheurt in het midden (bij rode pijlen).

en derhalve bij krimpen zal splijten.” (Wattjes 1925, pag. 70).

In de voorkamer is deze theorie duidelijk terug te zien. De profielen die binnen de stijlen/regels vallen zijn hier onderdeel van (binnenluiken en suitedeuren). Waar de profielen buiten de stijl/regel komen, zijn opleglijsten toegepast. Dat er opleg- en geen inleglijsten zijn gebruikt wordt geconcludeerd uit het feit dat al deze profielen zijn gespijkerd, wat bij een inleglijst niet nodig zou zijn.

In de deur naar de gang zijn beide varianten toegepast (zie afb. 95). Hierbij zou het kunnen dat de opleglijst verkeerd gespijkerd is, namelijk in het paneel. In het midden van het paneel is namelijk een krimpseur zichtbaar (zie afb. 96). Dit is de enige plek in de voorkamer waar dit het geval is.

97. Vensterzitbank Havezate Oldengaerde te Dwingelo.

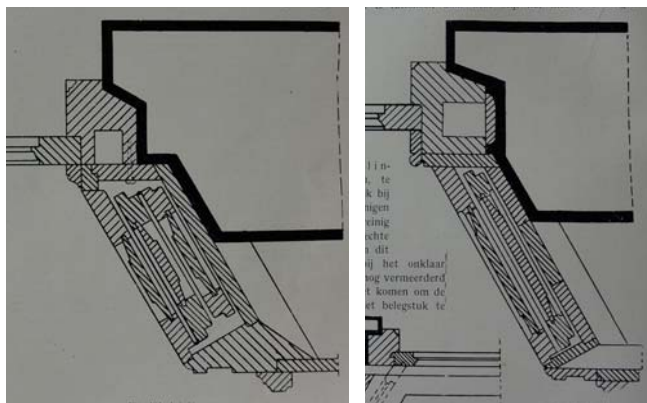
98. Vensterzitbank voorkamer Oude Delft 50.

De gebruikte constructies voor de vensterzitbanken, het bovendeurstuk en de schouw worden in de literatuur niet besproken. Het gaat hier om een grondpaneel met daarop profiellijstjes en ornamenten gespijkerd. In de praktijk kom je dit vaker tegen, zoals bij Havezate Oldengaerde in Dwingelo, toch is er geen informatie over te vinden. Dit maakt het moeilijk om deze constructie in de tijd te plaatsen.

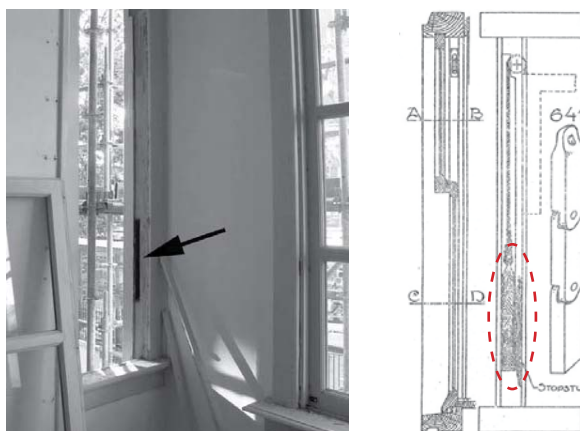
Schuifkozijn

De Rouw (1923), Zwiers (1924) en Wattjes (1925) noemen alle twee varianten van het schuifkozijn; het ‘Rotterdams kokergat’ en het ‘Haags kokergat’.

Bij een ‘Rotterdams’ kokergat is de gewichtkoker aan

99. Rotterdams (links) en Haags (rechts) kokergat.

100. Gat ten behoeve van stopstuk, foto en tekening.

de kamerzijde uitgehakt en wordt aan deze kant afgesloten met een belegstuk. Bij de ‘Haagse’ variant is het kokergat aan de muurzijde uitgehakt. Er is hier dus geen sprake van een belegstuk (Zwiers 1924). In Oude Delft 50 is ook geen belegstuk aanwezig, wat erop wijst dat hier sprake is van een ‘Haags kokergat’.

Het gewicht in het ‘Haags kokergat’ is te bereiken via een stopstuk in de sponning van het raam, het stopstuk is iets langer dan het gewicht. Het raam wordt op zijn plek gehouden door een leilat, die met een belegschoef tegen het kozijn wordt bevestigd (Wattjes 1925).

H6

Conclusie en advies

6.1 Conclusie

Het huidige interieur van de voorkamer van Oude Delft 50 stamt grotendeels uit de 18e eeuw, zoals van te voren ook werd verwacht. Het 18e eeuwse interieur blijkt echter niet uit één bouwfase te stammen, maar uit drie.

In het midden van de 18e eeuw wordt de voorgevel van het pand vervangen en krijgt de voorkamer zijn huidige omvang. Van de interieurafwerkingen uit deze bouwfase is nu niets meer in het zicht, die laag is achter de afwerkklagen van de volgende twee bouwfasen verstopt.

Relatief kort na de verbouwing van de voorgevel wordt er een vensterwandbetimmering met binnenluiken in luikkasten en vensterzitbanken aangebracht. Dit heeft vermoedelijk te maken met de vochtige voorgevel, de overige wanden blijven waarschijnlijk gepleisterd. Er wordt een vloer van grenen planken gelegd.

Aan het einde van de 18e eeuw worden de lambriserings met wandbespanning erboven aangebracht en de deur naar de gang, de suitedeuren en de hoekschouw. Tevens wordt de ruimte van een stucplafond voorzien. De vensterwandbetimmering wordt met een paar kleine aanpassingen bij de rest van het interieur getrokken. Het interieur van de voorkamer heeft hiermee zo goed als zijn huidige vorm gekregen.

In het begin van de 19e eeuw worden de 32-ruits schuiframen vervangen door 6-ruits empire schuiframen, waardoor de wisseldorpel zich niet langer in het midden van het raam bevindt. Aan het einde van de 19 eeuw wordt het stucplafond vermoedelijk van een perklijst en middenornament voorzien.

In de 20e eeuw vinden er diverse veranderingen plaats, die bij de restauratie van 1996 eigenlijk allemaal weer ongedaan worden gemaakt. De enige onderdelen die geheel (historiserend of reconstruerend) vervangen worden bij de restauratie van 1996 zijn het stucplafond, de wandbespanning en het verfpakket. De rest van de onderdelen wordt slechts hersteld waar nodig.

6.2 Aanbevolen vervolgonderzoek

Er worden, naar aanleiding van dit onderzoek naar het interieur van de voorkamer, twee vervolgonderzoeken aanbevolen:

Interieur bel-etage

Om het interieur van de voorkamer goed te kunnen vergelijken met het interieur van de rest van de bel-etage van Oude Delft 50, zou ook de rest van het interieur met dezelfde diepgang onderzocht moeten worden.

Het is echter de vraag hoeveel extra informatie dit zal opleveren. De achterkamer is qua vergelijking de meest interessante ruimte, omdat de voor- en achterkamer van het einde van de 18e eeuw tot 1992 met elkaar verbonden waren door de suitedeuren. Helaas is het interieur van de achterkamer vermoedelijk gewijzigd met de verbouwing van 1992 (of daarna). Van de suitedoorgang is namelijk geen spoor meer te zien in het interieur van de achterkamer.

De gang en keuken lijken nog wel grotendeels hun 18e eeuwse interieur te bevatten, al gaat het stucplafond in de gang nu schuil boven een verlaagd plafond. Bij nader onderzoek van de gang zou dit stucplafond wel onderzocht moeten kunnen worden. Toch is het de vraag hoeveel informatie een vergelijking met het interieur van deze ruimtes zal opleveren. Een gang en keuken zijn qua interieur heel andere ruimtes dan een voorkamer.

Voorkamer

Bij een toekomstige restauratie of verandering van de voorkamer zou het interessant zijn om de achterliggende constructies van de betimmeringen beter te onderzoeken. Ook zou de samengestelde balklaag boven het huidige plafond nader onderzocht kunnen worden. En mogelijk kunnen dan in hoeken, kieren en boven het huidige plafond toch nog oude verflagen ontdekt worden voor nader kleuronderzoek.

Bronnen en literatuuropgave

Geraadpleegde literatuur:

- Bot, Piet (2009) • *Vademecum historische bouwmaterialen, installaties en infrastructuur*. • Uitgeverij Veerhuis, Aphen aan de Maas.
- Bijleveld, Maarten, Dico van Ooijen en Piet Kiewiet (1970) • *Almanak en Bouwbrugboek DSV Sint Jansbrug*. • Delft.
- Enderman, Maarten (2012) • *Haagse kokers in Bossche kozijnen*. • In: *SBN Nieuwsbrief nr. 52* - mei 2012.
- Fock, C. Willemijn, Titus M. Eliëns, Eloy F. Koldewey en Jet Pijzel-Dommisse (2001) • *Het Nederlandse interieur in beeld 1600-1900* • Waanders Uitgevers, Zwolle.
- Haslinghuis, E.J. en H. Janse (2005) • *Bouwkundige termen. Verklarend woordenboek van de westerse architectuur- en bouwhistorie*. • Primavera Pers, Leiden.
- Hellinga, Anna Sophia, Ivo Janssen, Matthijs Hajer en Wendy Voorn (1998) • *Met gevoelens van Broederlijcken Liifde. 50 jaar Sint Jansbrug geschiedenis*. • Delft.
- Hemert, Ries van (2009) • *Kozijnen, ramen, deuren, luiken. Handboek voor timmerlieden betrokken bij restauratie van monumenten*. • Stichting Nationaal Restauratie Centrum, Amsterdam.
- Hendriks, Leo en Jan van der Hoeve (2009) • *Richtlijnen bouwhistorisch onderzoek. Lezen en analyseren van cultuurhistorisch erfgoed*. • Rijksdienst voor Cultureel Erfgoed, Amersfoort.
- Osinga-Dubbelboer, Eva (2015) • *Oude Delft 50-52. Bouwhistorische opname*. • 15-12-2015 Rotterdam.
- Osinga-Dubbelboer, Eva (2016) • *Oude Delft 50-52. Documentatie kapconstructie*. • 01-03-2015 Rotterdam.
- Raue, J.J. (1970) • *Bouwgeschiedenis van het pand Oude Delft 52 te Delft*. • In: *Almanak en Bouwbrugboek DSV Sint Jansbrug*. Door: Maarten Bijleveld, Dico van Ooijen en Piet Kiewiet • Delft.
- RDMZ • *Restauratievademecum DOCladen Deur*.
- Rouw, J.H.G.P. de (1923) • *Burgerlijke Bouwkunde. Deur- en raamconstructies*. • Maatschappij voor goede en goedkoope lectuur, Amsterdam.
- Sluyterman, K. (1918) • *Huisraad en Binnenhuis in Nederland in vroegere eeuwen*. • Martinus Nijhoff, 's Gravenhage.
- Stenvert, Ronald en Gabri van Tussenbroek (2009) • *Inleiding in de bouwhistorie. Opmeten en onderzoeken*

- van oude gebouwen*. • Stichting Matrijs, Utrecht.
- Wattjes, J.G. (1925) • *Constructie van gebouwen. Ramen, deuren en betimmeringen*. • Uitgevers Maatschappij Kosmos, Amsterdam.
- Weve, Wim (2013) • *Huizen in Delft in de 16e en 17e eeuw*. • WBooks, Zwolle.
- Zwiers, L. (1924) • *Handboek der burgerlijke bouwkunde. Deel I Houtconstructies*. • N.V. Uitgeversmaatschappij, Amsterdam.

Geraadpleegde websites:

- BeelbankRCE • <http://beeldbank.cultureelerfgoed.nl/> • Geraadpleegd op 3 mei 2016.
- Bingmaps • www.bing.com/maps • Geraadpleegd op 3 september 2015.
- Kadaster.nl • www.kadaster.nl • Geraadpleegd op 5 oktober 2015.
- Rkd.nl • www.rkd.nl/nl/explore/images • Geraadpleegd op 30 november 2015.

Geraadpleegde archieven:

- Archief te Delft (ArchiefDelft):
- 358 Inventaris van het archief van de Delftse studenten vereniging 'st. jansbrug', 1947-1980: 156, 243, 463 en 458.
 - 29 Inventaris archief openbare werken Delft 1824-1985: 2272.
- Archief bouw- en woningtoezicht te Delft (ArchiefBWT Delft):
- bouwtekeningen Oude Delft 50,
 - bouwtekeningen Oude Delft 52.
- Archief Rijksdienst voor Cultureel Erfgoed te Amersfoort (ArchiefRCE):
- panddossier Oude Delft 50.
 - panddossier Oude Delft 52.
- Archief Jansbrug te Delft (Jansbrug):
- D.S.V. Sint Jansbrug jaarboeken/almanakken: 1956, 1978, 1982, 1985, 1986, 1988, 1992, 1994, 1995, 1996, 1997.

Overige bronnen:

- Jansbrug (1996) • *Documentatie restauratie Het Louvre*.
- Jansbrug (2015a) • *Oude tekeningen*.
- Jansbrug (2015b) • *Tekeningen bestaande toestand*.
- Marijn de Wijs Photography (2013) • *Foto's*.

Illustratie- verantwoording

Omslag links: Marijn de Wijs Photography 2013.
Omslag rechts: Marijn de Wijs Photography 2013.

Alle illustraties die hieronder niet vermeld worden zijn gemaakt door Eva Osinga-Dubbelboer, soms met gebruikmaking van onderleggers van Jansbrug.

De volgende afbeeldingen komen uit het dossier over de restauratie van 1996 (Jansbrug 1996): 37, 46, 53, 56, 68, 71, 72, 75, 76, 80, 82, 83 en 84.

1. Kadaster.nl
2. Kadaster.nl
3. Marijn de Wijs Photography 2013
4. Bingmaps
16. ArchiefBWTDelft
18. ArchiefRCE
19. ArchiefRCE
21. ArchiefBWTDelft
28. Marijn de Wijs Photography 2013
85. Fock 2001, pag. 130
86. Fock 2001, pag. 236
88. Sluyterman 1918, pag. 254
89. Fock 2001, pag. 319
90. BeeldbankRCE, 20237328
91. Fock 2001, pag. 450
92. College W.V.J. Freling
93. Wattjes 1925, pag. 71
99. Zwiers 1924, pag. 231-232
100. Enderman 2012

Bijlagen

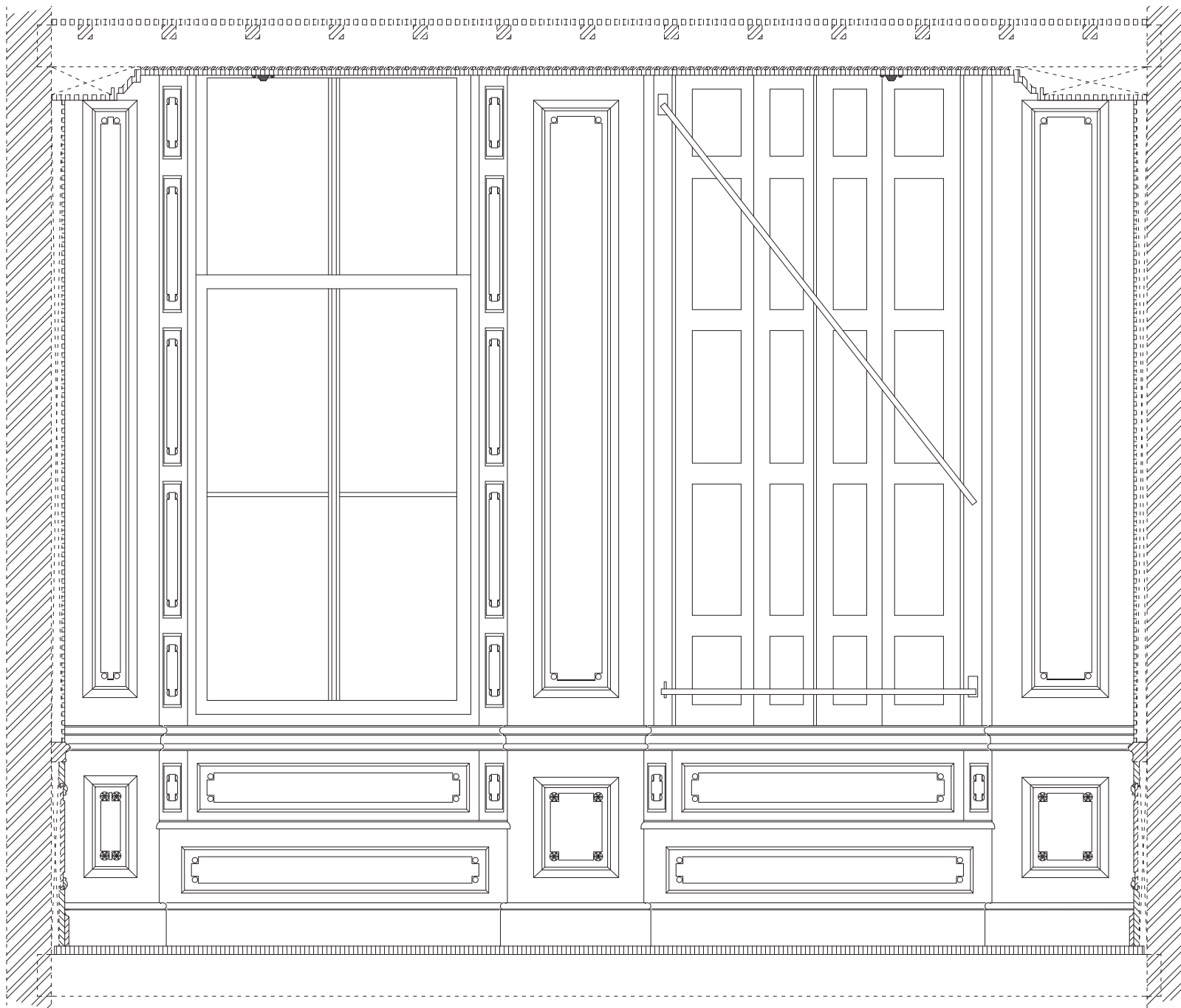
Bijlage 1 Tekeningen

Op de volgende pagina's is van elk vlak (wanden, vloer, plafond) een tekening te vinden:

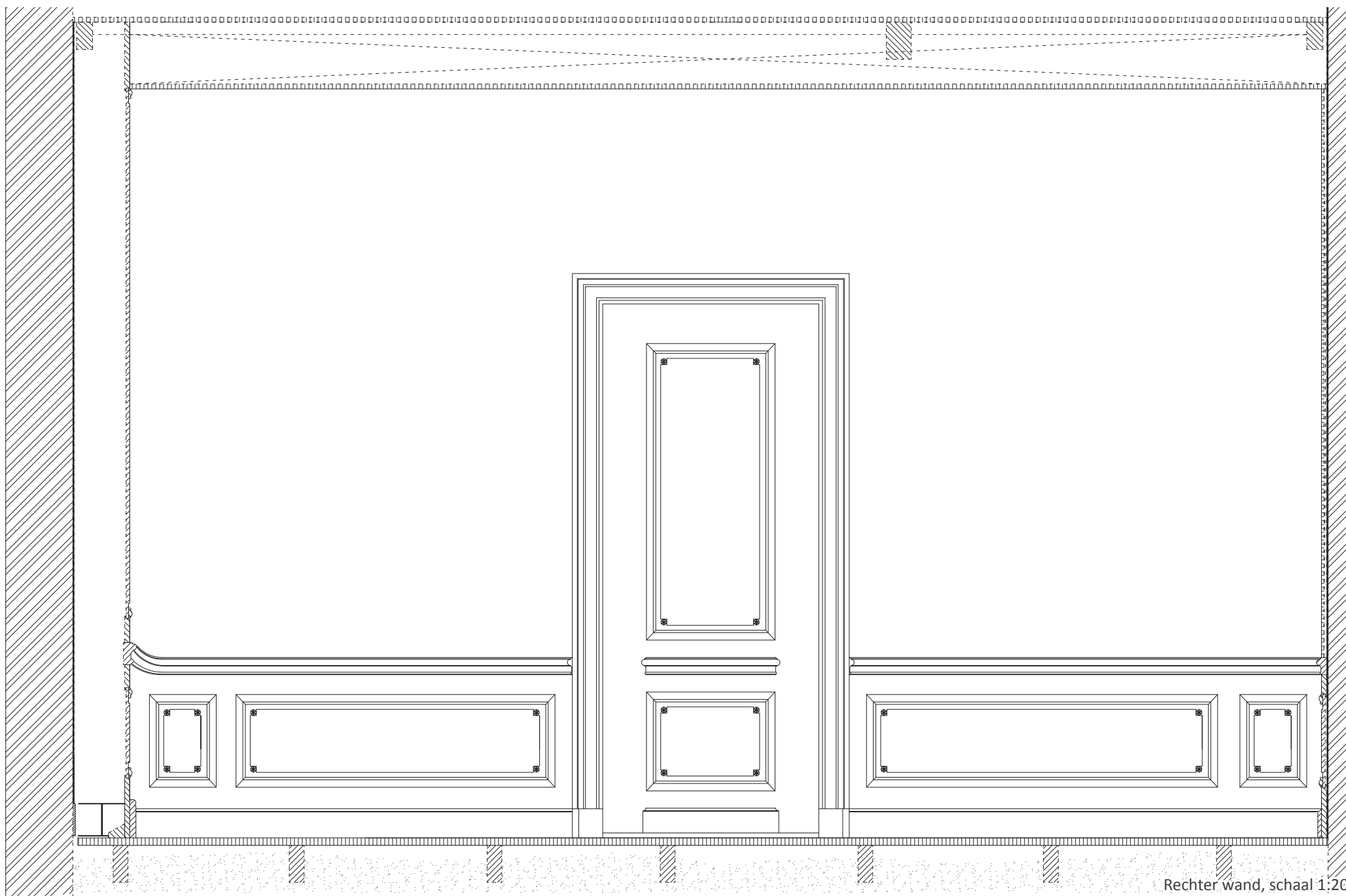
- voorwand,
- rechter wand,
- achterwand,
- schouw (frontaal),
- linker wand,
- vloer,
- plafond.

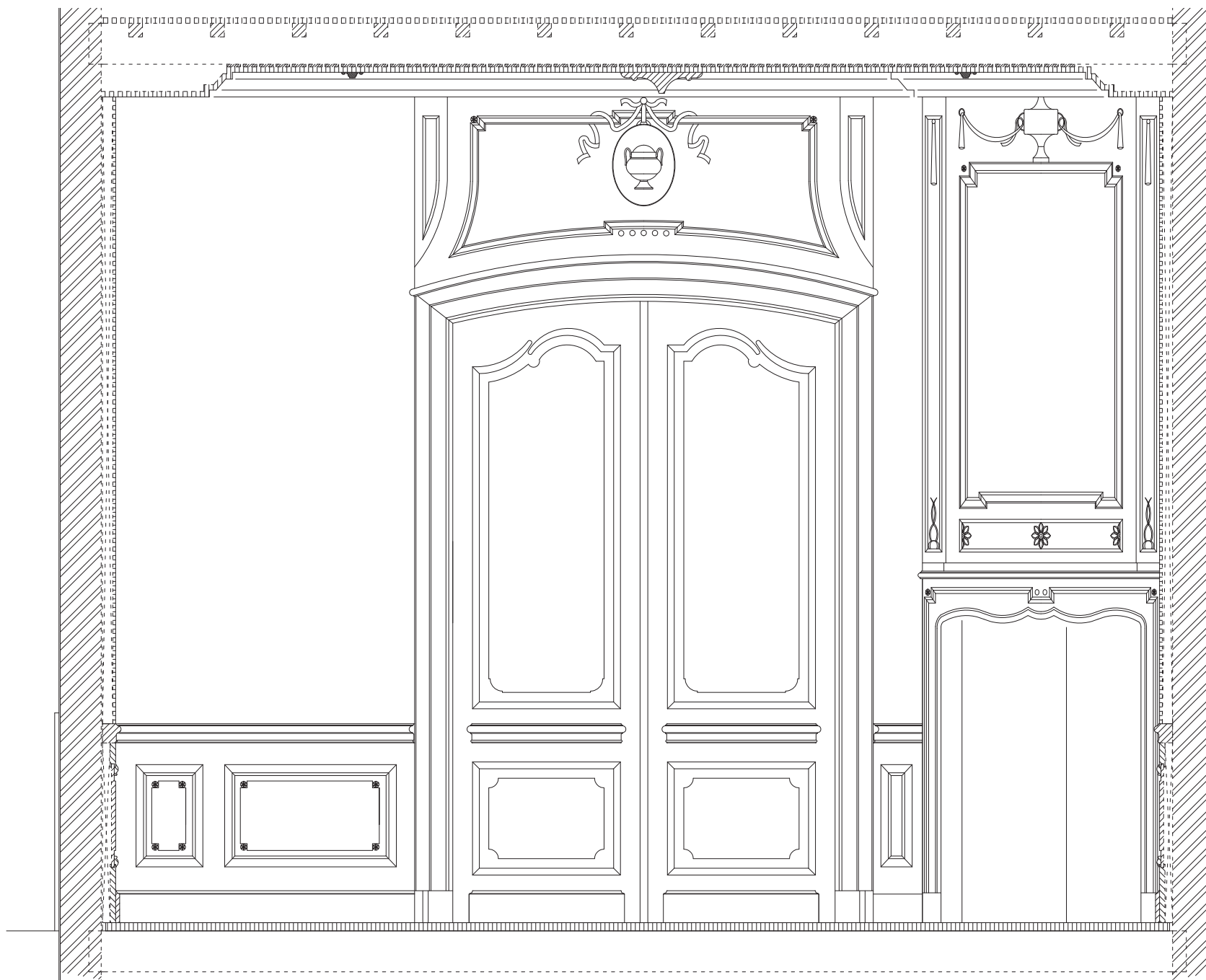
Alle tekening zijn in schaal 1:20 weergegeven, met uitzondering van de tekeningen van de vloer en het plafond. Deze paste niet op één pagina en zijn daarom iets verkleind, bij deze tekeningen wordt de schaal door middel van een maatbalk getoond.

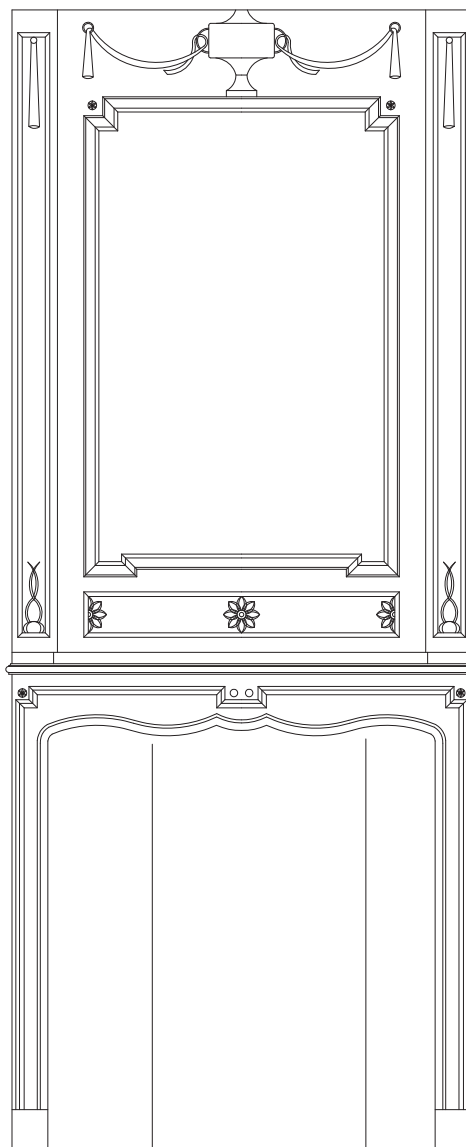

Voorwand
schaal 1:20

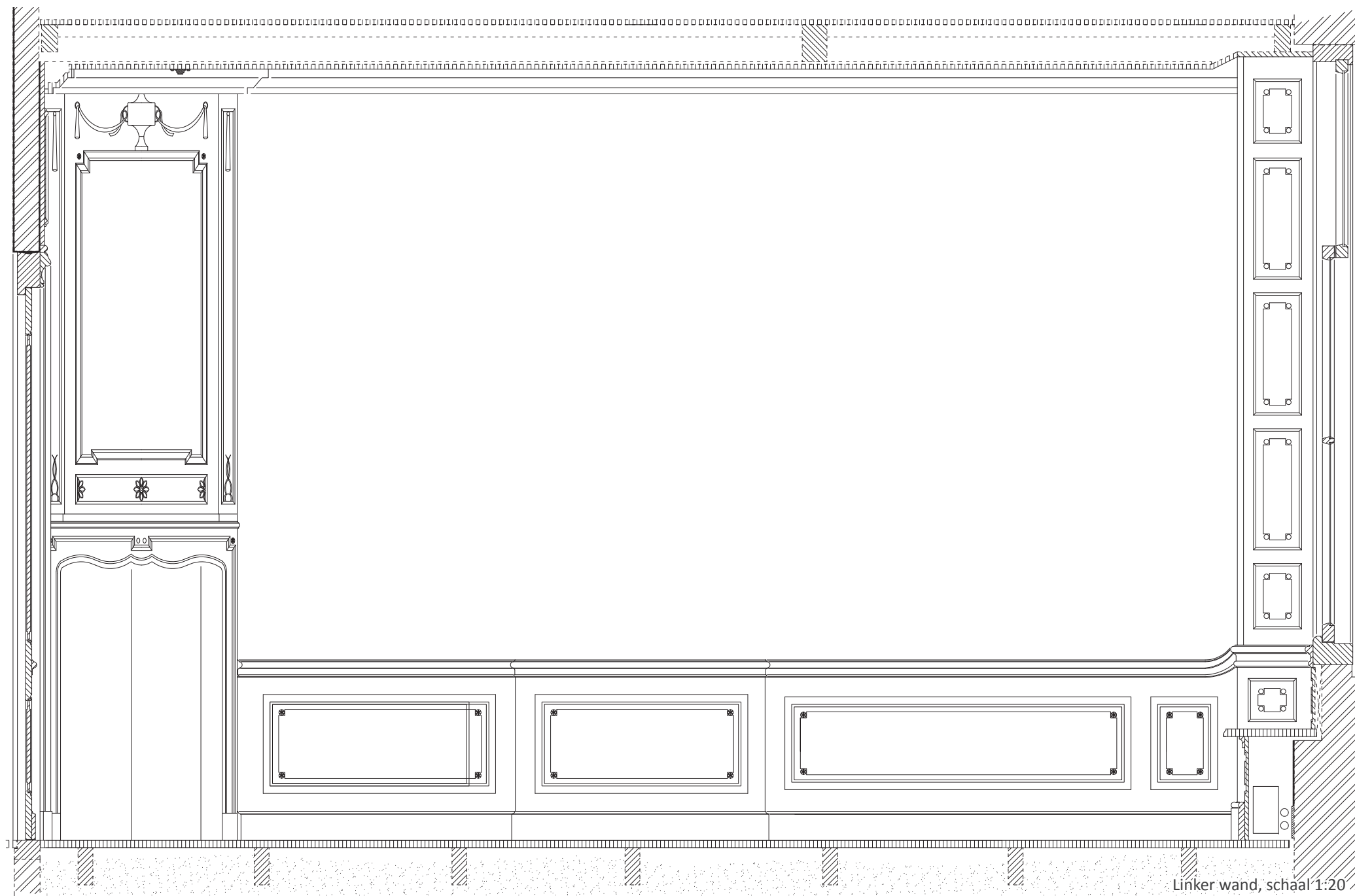

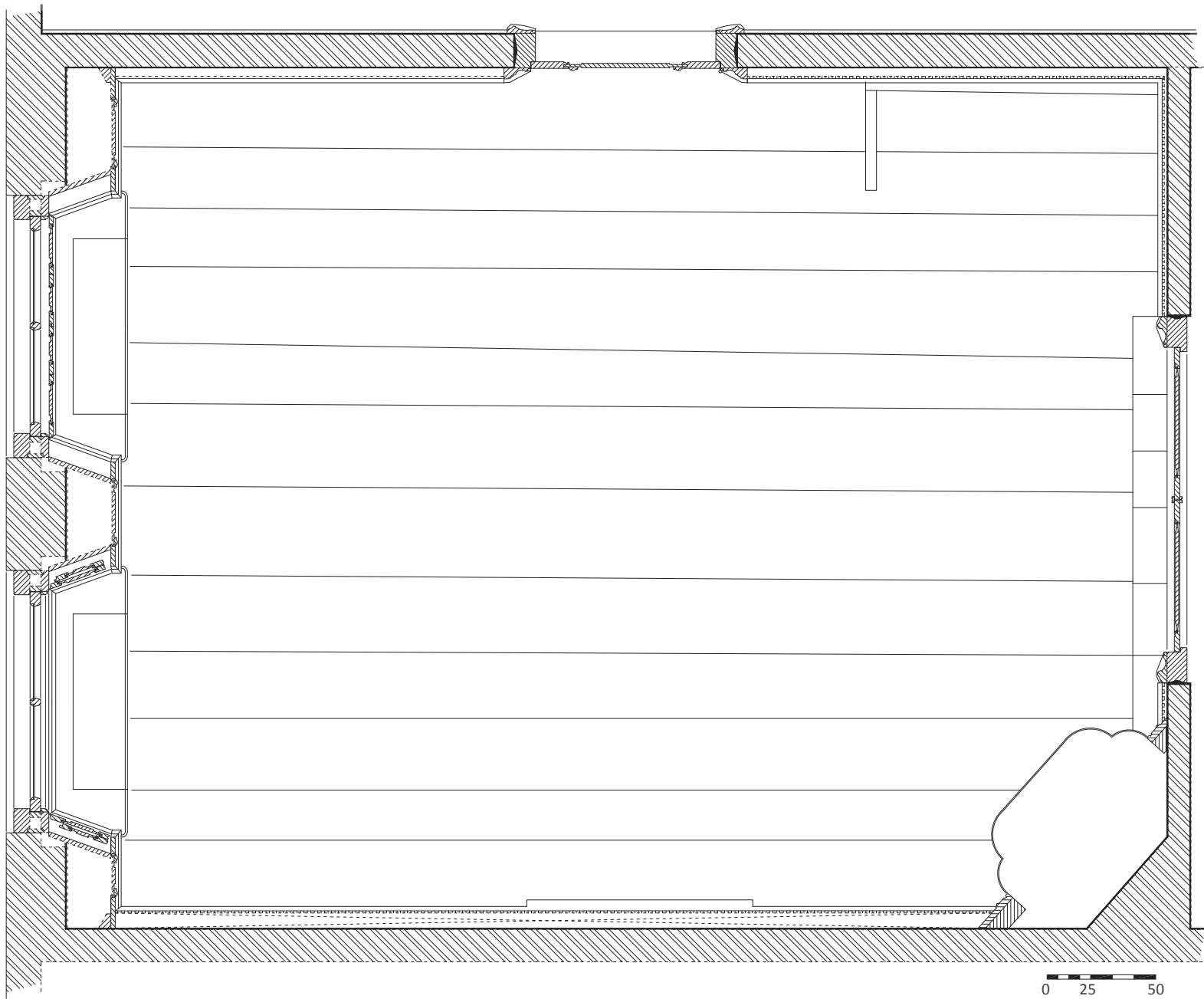

Achterwand
schaal 1:20

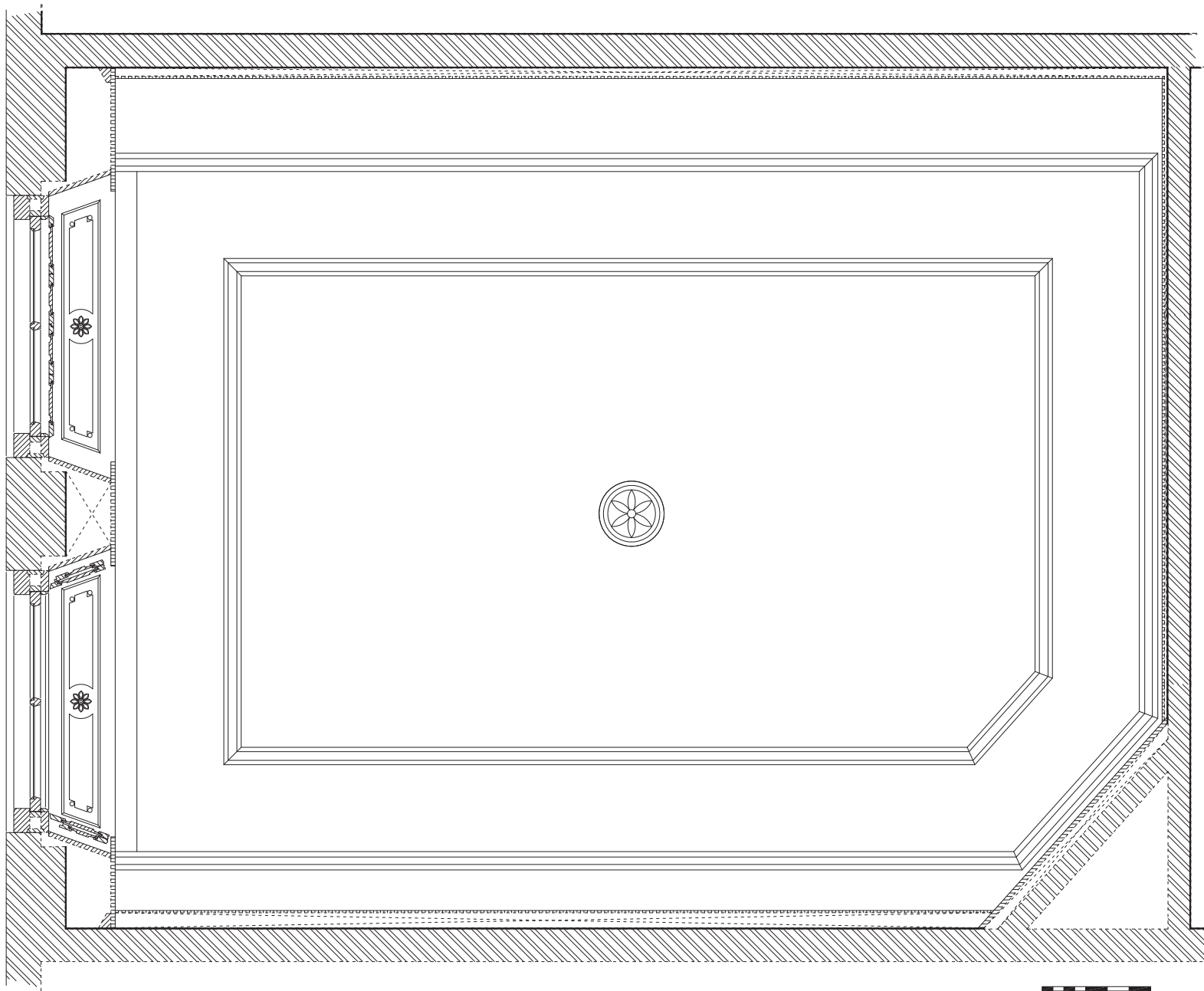

Schouw, frontaal
schaal 1:20

Vloer

0 25 50

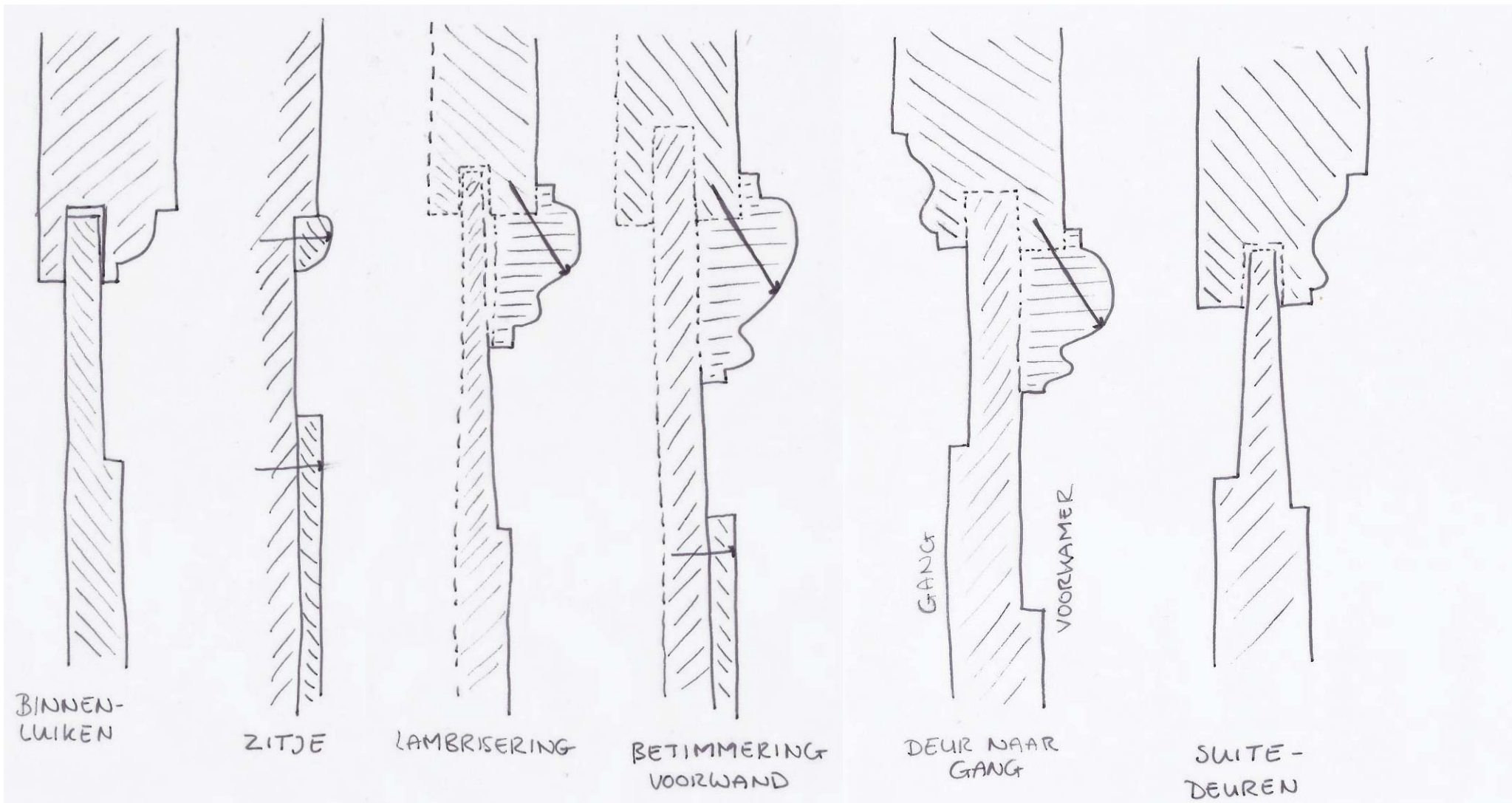
Plafond

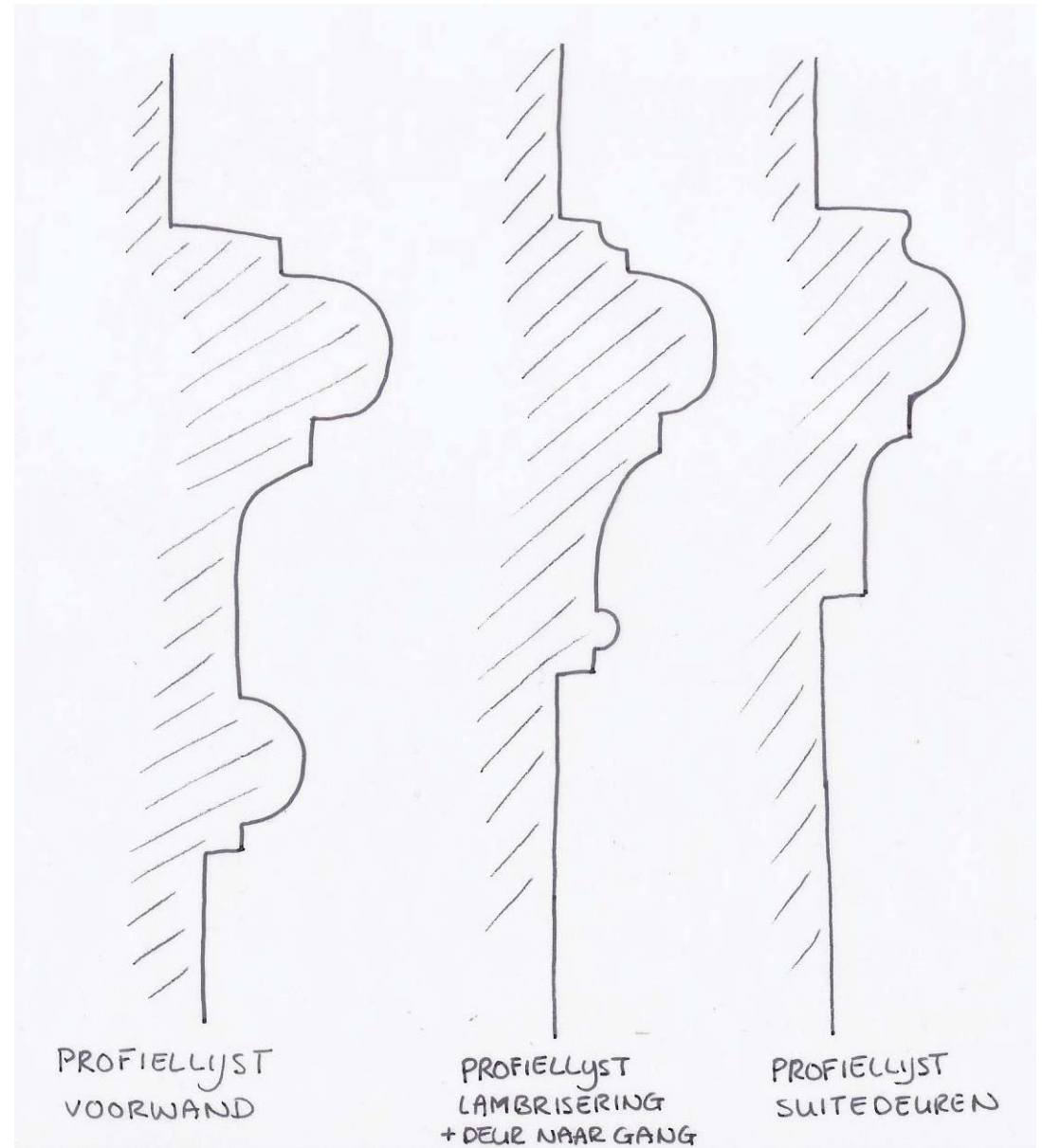
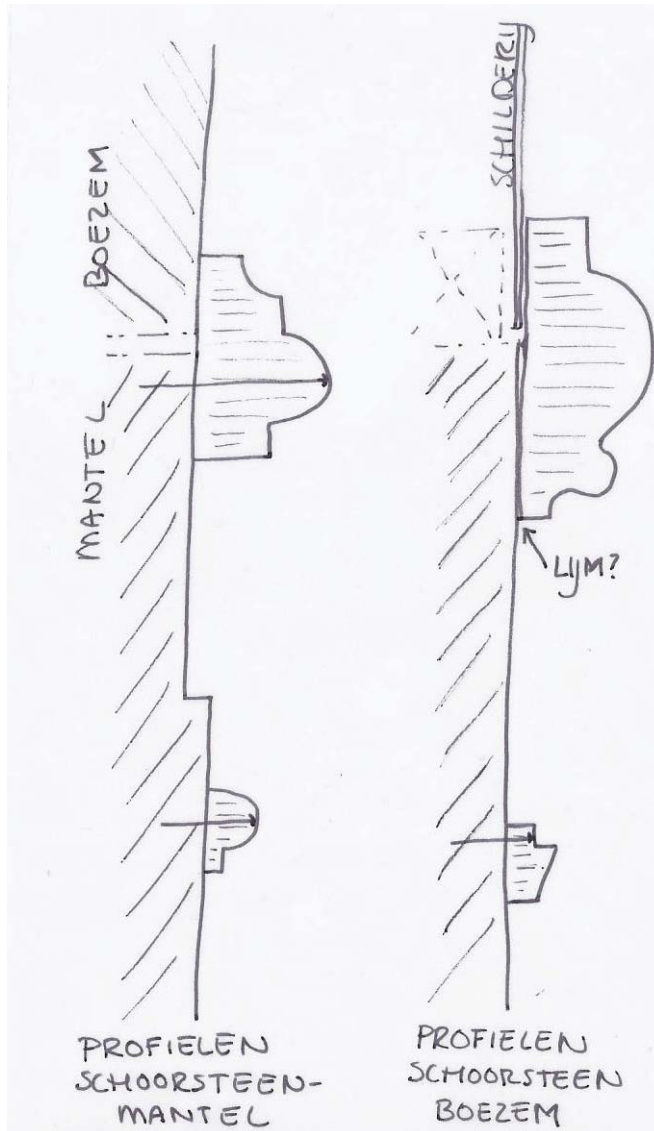
Bijlage 2

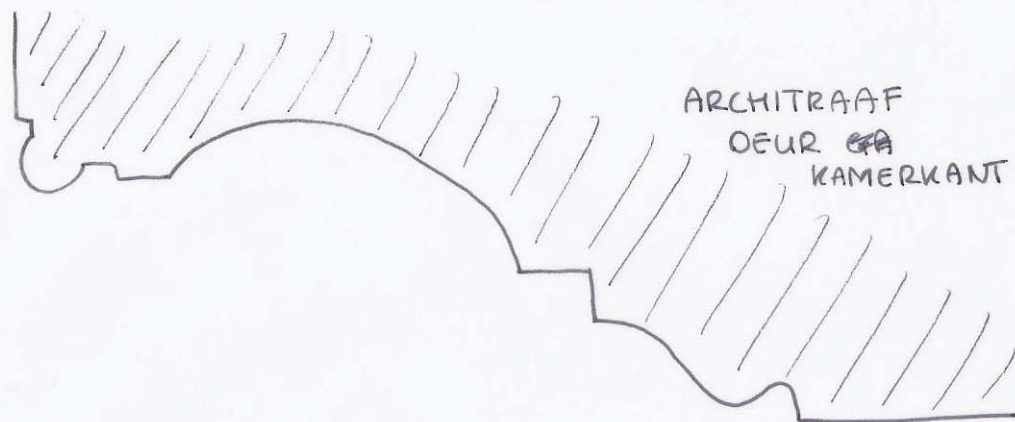
Overzicht van verbindingen en profielen

De tekeningen van profielen en verbindingen op de volgende pagina's zijn alle op ware grote weergegeven.

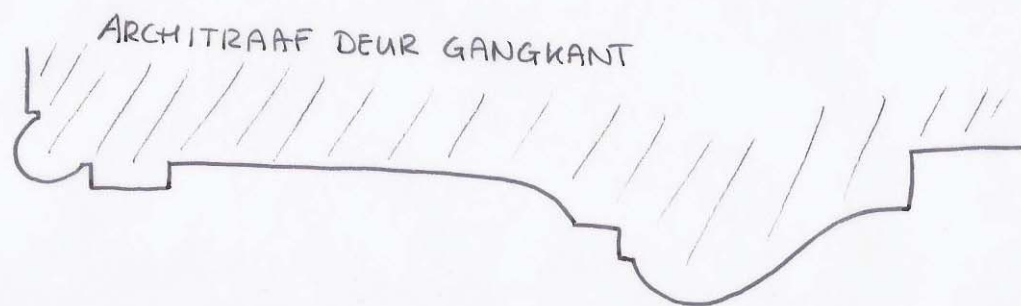
Schema met verbindingen van de betimmeringen in het interieur														
	binneluiken	leuning zitjes	onderkant zitjes	betimmering onder	betimmering boven		lambrisering	deur naar gang		suitedeuren	bovendeurstuk		schoorsteenmantel	schoorsteenboezem
stijl- en regelwerk	hn	x	sp	hn	hn		hn	hn		hn	x		x	x
grondplaat	x	sp	x	x	x		x	x		x	sp			sp
profiel rond paneel		sp	sp	sp	sp		sp	sp			sp		sp	sp
kussen		sp	sp	sp	sp						x		x	x
knopjes/rozetjes	sp	sp	sp	sp	sp								sp	x
profiellijst	x	x	x	sp	x		sp	sp		sp	x		x	x
plint	x	x	sp	sp	x		sp	sp		sp	x		x	x
architraaf	x	x	x	x	x		x	sp		sp	x		x	x
neut	x	x	x	x	x		x	sp		sp	x		x	x
Legenda:														
hn = hout nagels														
sp = spijkers														
= geen houten nagels noch spijkers														
x = niet van toepassing														

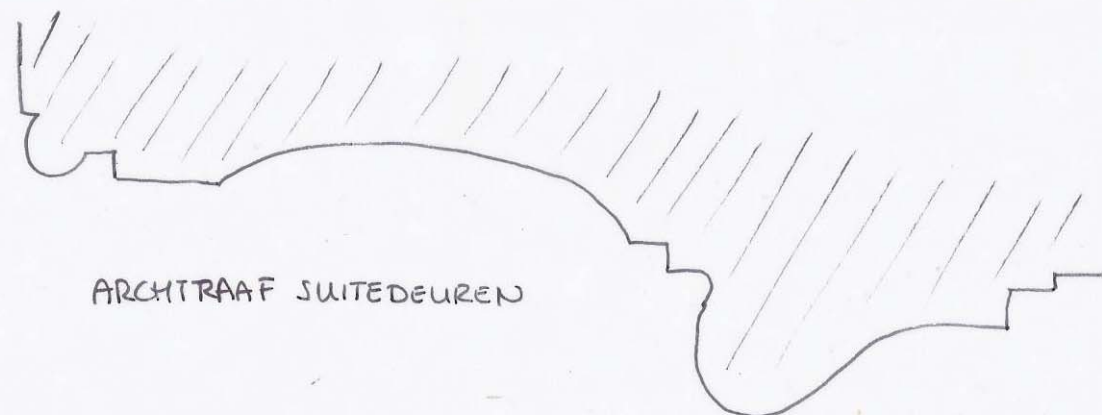

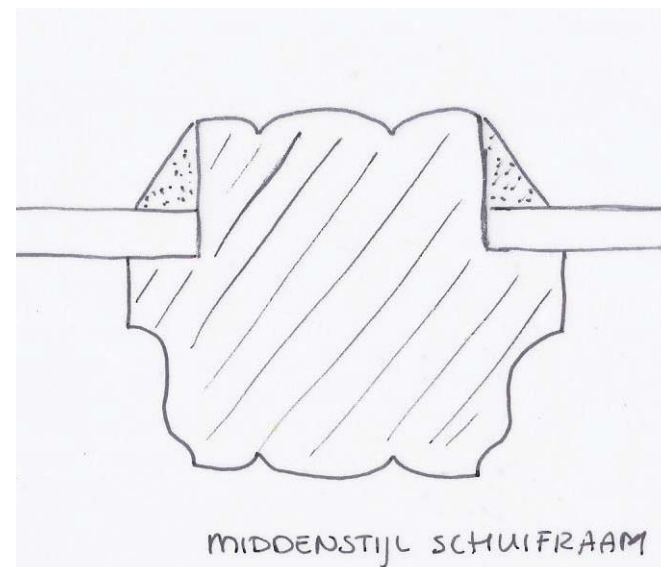
ARCHITRAAF
DEUR ~~GA~~
KAMERKANT

ARCHITRAAF DEUR GANGKANT

ARCHITRAAF SUITDEUREN

MIDDENSTIJL SCHUIFRAAM

Bijlage 3

Kleuronderzoek

In deze bijlage zijn schema's te vinden met hierin de resultaten van het kleuronderzoek uit 1996 en uit 2016 weergegeven.

Tijdslijn	Kleur	Luiken raamzijde 1996	Luiken rondjes 1996	Schoorsteen- boezem 1996	Schoorsteen- mantel 1996	Kleur	Binnenkant sutedeuren 2016
							8: groen/bruin (S4005-Y80R)
							7: bruin/groen (S2002-Y20R)
		6: gebroken wit	4: gebroken wit	5: gebroken wit	2: wit		6: licht groen/blauw (S0507-B20G)
		5: wit	3: wit	4: wit			5: creme wit (S0502-Y20R)
		4: licht geel / licht groen	2: licht geel / licht groen	3: licht geel / licht groen			4: licht blauw/grijs (S2005-B20G)
XVIIIId		3: licht bruin geel (eikenimitatie?)	1: licht bruin geel (eikenimitatie?)	2: licht bruin geel (eikenimitatie?)			3: gelige houtimitatie
							2: onregelmatig bruin/groen
		2: licht geel (E8.30.60)	0: hout	1: licht geel E8.30.60	1: zwarte marmerimitatie met witte vlekjes		1: gele oker (S2030-Y20R)
XVIIIc		1: grijsgroen (J0.15.25)		0: hout	0: hout		0: grenen hout
		1: langs de bossing: lichtgroen (Z0.20.50)					
		0: grenen hout					

Eva Osinga-Dubbelboer
bouwhistoricus en architect

Stadhoudersweg 31d
3038 ED Rotterdam

+31 (0)6 29 39 18 36
eva.osinga@dubbelboer.com

www.eva.osinga.dubbelboer.com

